

Het LAND van AALST

Het LAND van AALST

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Uitgegeven door de geschiedkundige vereniging 'Het Land van Aalst', met de steun van de Vlaamse Gemeenschap, de Stad Aalst, de Stad Ninove en Erfgoedcel Denderland.

Elektronische versie:

Gratis op de website

Lidmaatschap van de vereniging:

Bijdrage zonder jaarabonnement gedrukte versie

Gewoon: € 10 • Steunend: € 20

Jaarabonnement gedrukte versie

Gewoon: € 50 • Steunend: € 60

Te storten op:

IBAN BE33 3930 3032 7646

BIC: BBRUBEBB

t.a.v. Het Land van Aalst,
Asserendries 118, 9300 Aalst

De vereniging werd opgericht in 1949 en heeft als werkgebied de gemeenten van de vroegere bestuurlijke eenheid het 'Land van Aalst' in haar grootste uitgestrektheid, alsmede van enkele aangrenzende Oost-Vlaamse gemeenten (grosso modo de streek tussen Schelde en Dender). Initiatiefnemers en stichters waren † Albert Van Lil (beheerder 1949-66) en † Jozef Van Overstraeten (voorzitter 1949-52). Tot de stichters hoorden eveneens † Arthur Broeckaert, † Hendrik Vangassen (voorzitter 1954-63), † Jozef Van Cleemput, † Jozef De Brouwer, † Valère Gaublomme, † Frits Van Acker, † Basiel Boel, † Marcel Cornelis en † Jules Pieters. Latere voorzitters waren † Jozef Borremans (1953-1954), † Frits Courteaux (1963-1980), † Luc De Rijck (1980-1984) en Luc Robijns (1984-2020).

Het bestuur van de vereniging:

Luc Robijns • erevoorzitter

Bart Cherretté • voorzitter

Michel Igual Pacheco • ondervoorzitter

Marcel Cock †, Pieterjan De Coninck, Lieve De Mecheleer, Tom De Ridder, Luc Geeroms, Mieke Van Damme, Dirk Van de Perre, Erwin Van der Hoeven, Wouter Van Der Spiegel, Georges Vande Winkel, Reinoud Vermoesen.

Meewerkende leden:

Louis De Cock, Bart Merckaert, Geert Van Bockstaele, Bart Van Langenhoven, Marc Uyttersprot en Wilfried Vernaeye

Redactiesecretariaat:

Reinoud Vermoesen

reinoud.vermoesen@uantwerpen.be

Ledenadministratie en algemene correspondentie:

Mieke Van Damme

Asserendries 118, 9300 Aalst • tel. 053 21 63 30

• e-mail: vdmieke@skynet.be

De vereniging is lid van het 'Oost-Vlaams Verbond van de Kringen der Geschiedenis'. Het logo werd ontworpen door Bram Overlaet. Het representeert het wapenschild van de twee steden Aalst en Geraardsbergen, met verwijzing naar de de vijf baronieën Rode, Gavere, Zottegem, Boelare en Schorisse.

hetlandvanaalst@gmail.com • <http://www.hetlandvanaalst.be>

Elke auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikel.

Zetel van de vereniging: Asserendries 118, 9300 Aalst.

Vormgeving: Arnoud Jensen

Druk: Drukkerij Arijs BV, Molenstraat 89, 9690 Kluisbergen

www.drukkerijarijs.com | info@drukkerarijs.com

ISSN 0778-7731

Atlantisch Aalst. De broers Carpentier in de trans-Atlantische slavenhandel, 1780-1795

Stan Pannier

Zowel onderzoekers als het brede publiek zijn er lang van uit gegaan dat de Zuidelijke Nederlanden niet deelnamen aan het vroegmoderne koloniale project omdat het land nooit een overzees gebied verwierf. Die focus op ‘formele’ kolonisatie is recent uitgedaagd door historici en te eenzijdig bevonden. Zowel onder de Spaanse als onder de Oostenrijkse Habsburgers namen onderdanen van de Zuidelijke Nederlanden een actieve rol op in het proces van Europese globale expansie. Deze paper onderzoekt enkele van deze onderdanen: François, Philippe en Jean-Baptiste Carpentier, drie Aalsterse broers die in de jaren 1780 betrokken raakten bij de trans-Atlantische slavenhandel in het Spaanse rijk. Hun verhaal draagt niet alleen bij aan de onderbelichte geschiedenis van de Zuid-Nederlandse slavenhandel, het toont ook de onderschatte banden aan van Aalst met het vroegmoderne Atlantische systeem.

Inleiding

Eén brief sprong eruit in de stapel post die Charles-François-Joseph Vilain XIII die ochtend in handen kreeg. ‘A Monsieur C. Vilain XIII, seigneur de Welle etc, à Alost en Flandres’ stond met zwierige letters op de enveloppe. In het midden van het adres, gestempeld in dieprode drukletters: ISLAS DE BARLOVENTO, de Bovenwindse Eilanden. Maar het was niet zomaar een ‘Isla’ waar de brief in de winter van 1783 vandaan was gekomen, het was *La Isla*: Cuba, meer bepaald Havana, waar de auteur in kwestie—de Aalsterse handelaar François Carpentier—een paar maanden voordien was neergestreken. Na enkele beschouwingen over zijn gezondheid (*‘une fièvre que j’ai eue par deux différentes reprises’*) en over de omgeving waarin hij was terechtgekomen (*‘Le pays est Sans contredit...de plus Beau’*) kwam Carpentier tot de essentie van zijn brief: de investering die Vilain XIII enkele maanden geleden had gedaan. Het ging om enkele schepen tot de nok gevuld met slaafgemaakte mannen, vrouwen en kinderen die het handelshuis Romberg & Consors vanuit de Oostenrijkse Nederlanden over West-Afrika naar Cuba had verstuurd. En met die investering in mensenhandel ging alles goed, zo verzekerde Carpentier, *‘j’ai espoir de faire une belle affaire’*.¹

De brief van François Carpentier aan mede-Aalstenaar Vilain XIII zou volgens de traditionele geschiedschrijving niet kunnen bestaan. Omdat de Zuidelijke Nederlanden in tegenstelling tot haar buurlanden nooit een overzees rijk verwierven, worden de regio en haar bewoners vaak aan de zijlijn geplaatst van het Europese koloniale project. Maar hoewel het land inderdaad niet participeerde aan die traditionele, ‘formele’ vorm van kolonisatie, weerhield dat haar onderdanen er niet van deel te

1. Rijksarchief te Brussel (RAtB), *Raad van Brabant: Processen van de Adel (RvB:PA)*, 8065, Carpentier aan Vilain XIII (Havana, 16 november 1783).

nemen in het overzeese rijk van andere landen. Tijdens de zestiende en zeventiende eeuw waren dat voornamelijk de imperia van Spanje en Portugal, waartoe de Zuidelijke Nederlanden dynastiek behoorden.² Na de Spaanse Successieoorlog (1701-14) werd het land toegevoegd aan de gebieden van de Oostenrijkse tak van de Habsburgers. Die overdracht maakte het Iberische overzeese rijk in een klap minder toegankelijk, een verlies dat Wenen—dat zelf geen kolonies bezat—niet kon compenseren. Toch hebben historici de laatste jaren uitgebreid aangetoond dat ook de Oostenrijkse Habsburgers over een overzeese geschiedenis beschikken.³

Daarin speelden de Zuidelijke Nederlanden, door hun rijkdom en toegang tot de Noordzee, een niet te onderschatten rol.⁴ In de jaren 1720 was er bijvoorbeeld de Generale Keizerlijke Indische Compagnie (GIC, beter bekend als Oostendse Compagnie), die kortstondig maar uiterst succesvol met een keizerlijk octrooi handel dreef met India en China.⁵ Nog zo'n periode van Habsburgse globale expansie was de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog (1775-1783), een strijd tussen de Europese grootmachten waarin Wenen haar neutraliteit wist te bewaren. Veel Vlamingen trokken tijdens het conflict naar de prille Verenigde Staten of zetten nieuwe trans-Atlantische handelsstromen op met Noord- en Zuid-Amerika.⁶ Maar, zo blijkt uit recent onderzoek, ook in West-Afrika probeerden heel wat individuen uit de Zuidelijke Nederlanden in die jaren fortuin en kennis te vergaren.⁷

Deze paper wil het verhaal vertellen van enkele van deze individuen: François Carpentier en zijn broers Jean-Baptiste en Philippe, die tijdens de vroege jaren 1780 aan de slag gingen in het bedrijf van de Brusselse bankier-ondernemer Frederik Romberg. Door hun daden voegden de Carpentiers niet alleen ettelijke bladzijden toe aan het nog steeds onderbelichte premoderne Belgische koloniale verleden, ze verbonden ook het achttiende-eeuwse Aalst met de trans-Atlantische slavenhandel.

Grote schoenen

Het gezin Carpentier groeide op in Brussel en Aalst. Brussel was de stad waar Nicolas Carpentier op 17 december 1747 trouwde met Marie Henriette Lion, de dochter van een lokale stadspensionaris. Het huwelijk paste bij de status die de Carpentiers tijdens de achttiende eeuw hadden verworven. Nicolas' vader, die ook Nicolas heette, was op 8 juli 1747 door keizerin Maria-Theresia in de adelstand verheven wegens zijn diensten aan het land en de Habsburgse dynastie (zie Figuur 1). De man had in de jaren 1720 als kapitein voor de Oostendse Compagnie immers enkele schepen naar India en China geleid. Daarna was hij een uiterst succesvol handelaar geworden, een zaak die Cornelis Carpentier (1716-1799), zijn zoon, verderzette en cumuleerde met de directie van de Compagnie van Emden, een Pruisische handelsonderneming gericht op de Aziatische markt.⁸ Naast zijn commerciële exploten had Nicolas Carpentier ook enkele diplomatieke missies uitgevoerd voor het keizerlijke hof en was hij ten slotte burgemeester geworden van Oostende.⁹

Het waren grote schoenen die de nakomelingen van Nicolas—die zijn adellijke status erfden—te vullen hadden. De eerste jaren van hun huwelijk brachten Nicolas Carpentier de Jonge en Marie Henriette Lion door in Brussel. In 1761 ruilde het gezin de hoofdstad van de Oostenrijkse Nederlanden in voor Aalst, om er zijn intrek te nemen in het kasteel van Regelsbrugge, een landgoed in de deelgemeente Nieuwerkerken dat in de familie was gekomen via Nicolas' moeder, Marie Baeteman (zie Figuur 2 en 3).¹⁰ Eind 1766 nam Nicolas Carpentier het ambt van schepen op in Aalst, nadat de enkele jaren eerder verkozen schepen Maximiliaan-Jan Pijl was

2. Zie bijvoorbeeld John Everaert, *De internationale en koloniale handel der Vlaamse firma's te Cadix 1670-1700* (Brugge 1973); Eddy Stols en Rudi Bleys, *Vlaanderen en Latijns-Amerika* (Antwerpen 1993); Werner Thomas, 'Misioneros flamencos en América Latina', *Espacio, Tiempo y Forma* 4:7 (1994) 451-78; Christian Koninckx, ed. *Vlamingen overzee* (Brussel 1995); Johan Verberckmoes, ed., *Vreemden vertoond. Opstellen over exotisme en spektakelcultuur in de Spaanse Nederlanden en de Nieuwe Wereld* (Leuven 2002).

3. Zie bijvoorbeeld Jonathan Singerton, *The American Revolution and the Habsburg Monarchy* (Londen 2021) 1-14; Jonathan Singerton, 'An Austrian Atlantic. The Habsburg Monarchy and the Atlantic world in the eighteenth century', *Atlantic Studies* (2022) 1-25; Félicité Indravati, *Le Saint-Empire face au monde: contestation et redéfinitions de l'impérialité, XVe-XIXe siècle* (Paris 2023).

4. Michael Serruys, 'The Port and City of Ostend and the Process of State Consolidation in the Southern Netherlands in the Seventeenth and Eighteenth Centuries: A Geopolitical Approach', *International Journal of Maritime History* 19:2 (2007) 319-47.

5. Zie bijvoorbeeld Jan Parmentier, *Oostende & Co: het verhaal van de Zuid-Nederlandse Oost-Indiëvaart 1715-1735* (Amsterdam, 2002); Wim De Winter, *Worlds of the Ostend Company in Qing China and Mughal India (1717-1744)* (Gent 2021).

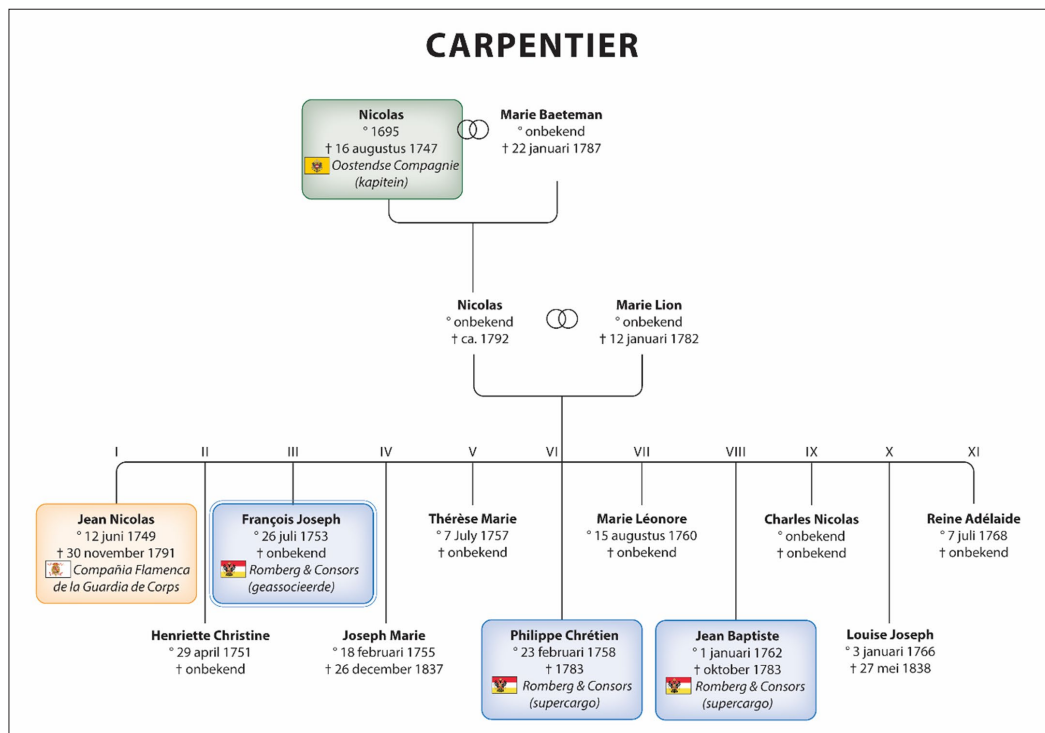
6. Zie bijvoorbeeld John Everaert, 'Le pavillon impérial aux Indes occidentales. Contrebande de guerre et trafic neutre depuis les ports Flamands (1778-1785)', *Bijdragen tot de internationale maritieme geschiedenis* 1:1 (1988) 43-67; Veerle Van Gucht, *De trans-Atlantische handel vanuit Oostende, van Amerikaanse tot Franse revolutie (1775-1790): een kwantitatieve benadering* (Gent 2008); Marion Huibrechts, *Swampin' Guns and Stabbing Irons: the Austrian Netherlands, Liège Arms and the American Revolution (1770-1783)* (Leuven 2009); Singerton, *The American Revolution*.

7. Stan Pannier, 'Het onbekende verhaal van de slavenhandel uit Oostende', *De Lage Landen* (2021) 77-83; Magnus Ressel, 'Spoils of Neutrality: The Austrian Netherlands in the Transatlantic Slave Trade in the Early 1780s', *The Journal of Modern History* 96:4 (2024) 765-801; Stan Pannier, 'Habsburg in Havana. Outsider participation in the Spanish Empire: the Slaving Licence of Romberg & Consors of Ghent, 1780-90', *Itinerario* 49:1 (2025) 79-98; Stan Pannier, *Enterprising merchants in the global Atlantic. Frederic Romberg and the Austrian Netherlands trade with West and Central Africa, 1775-1795* (Leuven 2025).

8. Felicia Gottmann, 'Prussia all at Sea? The Emden-based East India Companies and the Challenges of Transnational Enterprise in the Eighteenth Century', *Journal of World History* 31:3 (2020) 552-3.

9. Charles Poplмонт, *La Belgique héraldique* (Brussel 1864) II, 365-7; Karel Degryse en Jan Parmentier, 'Kooplieden en kapiteins: een prosopografische studie van de kooplieden, supercargo's en scheepsofficieren van de Oostendse handel op Oost-Indië en Guinée (1716-1732)', in: Koninckx, ed., *Vlamingen overzee*, (Brussel 1995) 156; Parmentier, *Het gezicht van de Oostendse handelaar: studie van de Oostendse kooplieden, reders en ondernemers actief in de internationale maritieme handel en visserij tijdens de 18de eeuw (Oostende 2004)* 65-9; Parmentier, *Oostende & Co*, 137-41. De schepen onder leiding van Carpentier waren de *Arent* (1724) en de *Hope* (1726).

10. *Annuaire de la noblesse de Belgique* (Brussel 1890) 59.

Figuur 1. De familie Carpentier.

Bron: data Poplimont, *La Belgique héraldique*, II, 366-7; Degryse en Parmentier, 'Kooplieden en kapiteins', 156; AGI, G:IG, 2823.

komen te overlijden. Hij zou een kwarteeuw Aalsters schepen blijven, tot hij—vermoedelijk—in 1792 overleed.¹¹

Intussen kreeg het echtpaar elf kinderen, vijf meisjes en zes jongens. Joseph Marie (1755-1837) ambieerde een militaire carrière en zou uiteindelijk in de prestigieuze Pruisische Orde van de Rode Adelaar worden opgenomen. De oudste zoon, Jean Nicolas (1749-1791), ging filosofie studeren in Leuven en trok daarna naar Spanje om er bij de *Compañía Flamenca de la Guardia de Corps* te gaan, de koninklijke wacht.¹² De *Compañía Flamenca* was een overblijfsel van de periode waarin de Zuidelijke Nederlanden nog deel uitmaakten van het Spaanse rijk.¹³ Zoals Werner Thomas en Eddy Stols hebben getoond vormde de dienst van Vlaamse eliteregimenten aan het koninklijke hof in Madrid een belangrijk onderdeel van de integratie van Spanje en de Zuidelijke Nederlanden tijdens de zestiende en zeventiende eeuw. Na de Vrede van Rastatt (1714), toen de regio onder het gezag van de Oostenrijkse Habsburgers kwam, bleven echter veel Vlaamse edellieden en militairen een betrekking zoeken in Spanje—net zoals Jean Nicolas, die zo als enige de familieleuze *Dios y el rey* in de praktijk omzette.¹⁴ Ondanks de afstand tot Aalst bleef Jean-Nicolas, zoals we zullen zien, contact houden met zijn broers. Die hadden immers een ander carrièrepad gekozen: Philippe Chrétien, Jean-Baptiste en vooral François lieten zich inspireren door het voorbeeld van hun illustere grootvader, en kozen als hun lotsbestemming de internationale handel—en meer bepaald de zeehandel met de Europese kolonies.

11. Frans De Potter en Jan Broeckaert, *Geschiedenis der stad Aalst voorgaand van eene historische schets van 't voormalige land van Aalst* (Gent 1873) I, 280.

12. Voor de leuze, zie Poplimont, *La Belgique héraldique*, II, 366-7. Poplimont beweert dat Jean-Nicolas bij de *gardes wallonnes* ging, maar Jean-Nicolas zelf stelde dat hij (tenminste, in 1783) lid was van de *Compañía Flamenca*. Zie Archivo General de Indias (AGI), *Gobierno: Indiferente General* (G:IG), 2823, Jean Nicolas Carpentier aan de Consejo de Indias (Madrid, 31 maart 1783). Voor Jean-Nicolas' inschrijving aan de Universiteit van Leuven, zie Rijksarchief Leuven (RAL), *Oude Universiteit Leuven: Inschrijvingsregisters*, 28, Akte van 28 januari 1768 (f. 145 r.).

13. Thomas Glesener, *L'empire des exilés. Les flamands et le gouvernement de l'Espagne au XVIIIe siècle* (Madrid 2017) 3; Thomas Glesener, 'La renovación de la tradición: los flamencos y el servicio militar a la Monarquía hispánica a inicios del siglo XVIII', in: Enrique Martínez Ruiz, ed., *Presencia de flamencos y valones en la milicia española* (Madrid 2018) 97-122.

14. Werner Thomas en Eddy Stols, 'La integración de Flandes en la Monarquía hispánica', in: Werner Thomas en Robert Verdonck, eds., *Encuentros en Flandes Relaciones e intercambios hispanoflámencos a inicios de la Edad Moderna* (Leuven 2000) 1-73, vooral 40-2.

Figuur 2. Het kasteel van Regelsbrugge met zijn domeinen in Nieuwerkerken, bij Aalst, c. 1772.

Bron: KBR, Ferrariskaart.

Figuur 3. Het kasteel van Regelsbrugge, zoals het er uitzag voor het in 1933 werd afgebroken en heropgebouwd in neotraditionele stijl.
Bron: Stadsarchief Aalst.

In zee met Romberg

François Carpentier ging rond 1780 in dienst bij Frederik Romberg, een schatrijke Brusselse ondernemer en bankier. De late jaren 1770 en vroege jaren 1780 waren een ongeziene periode van bloei voor de Oostenrijkse Nederlanden. Sinds het uitbreken van de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog (1775-1783) was Groot-Brittannië in oorlog met haar opstandige Amerikaanse kolonies, die gesteund werden door Frankrijk en Spanje. In 1780 raakte ook de Nederlandse Republiek slaags met de Britten, een conflict dat de geschiedenis inging als de Vierde Engels-Staatse Oorlog (1780-1784). De Oostenrijkse Nederlanden riepen bij monde van keizerin Maria Theresia de neutraliteit uit, een positie die erkend werd door de oorlogvoerende mogendheden en Habsburgse onderdanen talrijke opportuniteiten verschafte in de internationale handel. Omdat Spanje en Frankrijk door veelvuldige kaapvaart op de wereldzeeën niet langer in staat waren hun kolonies afdoende te bevoorraden, kozen beide staten ervoor om hun—in normale tijden—door strikte mercantilistische grenzen afgescheiden handel open te gooien voor ondernemers uit neutrale landen. Het gevolg voor de Vlaamse scheepvaart was spectaculair: waar Oostende, dat in juni 1781 ook nog eens tot vrijhaven werd uitgeroepen, in normale jaren enkele honderden schepen te verwerken kreeg, waren dat er in 1779 meer dan 700. In 1780 waren het er al duizend, in 1781 en 1782 liefst tweeduizend.¹⁵

Romberg was een van de vele handelaars uit de Oostenrijkse Nederlanden die van de unieke kansen van de jaren 1780 profiteerde. De ondernemer was rond 1755 vanuit Westfalen naar Brussel afgereisd om er zijn bedrijf te stichten. Als Duitse koopman was hij goed geconnecteerd met de protestantse zakenmilieus in zijn geboortestreek, maar ook in Frankrijk, Zwitserland en de Republiek.¹⁶ In 1761 verwierf hij bovendien het transitprivilege, een door de overheid verleend monopolie op het goederentransport tussen Oostende en Zuid- en Centraal-Europa. In relatief korte tijd slaagde Romberg er zo in een fortuin op te bouwen.¹⁷ Dat fortuin zette hij tijdens de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog aan het werk door te investeren in een handelsvloot en zijn activiteiten fors op te voeren middels de stichting van nieuwe kantoren in de belangrijkste Vlaamse steden.

In één zo'n dochterbedrijf, dat in Oostende, ging François Carpentier in 1780 aan de slag. De jongeman—Carpentier was toen 27—was er opgevorderd om Rodolphus Weber bij te staan, één van de directeurs van het kantoor die ernstig ziek was en '*qui ne peut rien faire*'.¹⁸ In Oostende werd de Aalstenaar ondergedompeld in de euforische sfeer die in de stad heerste sinds de oorlog. '*Hier Sont Sortie 60 navires de ce port pour différentes destinations*', schreef hij op 12 maart 1780 aan Vilain XIII

15. Van Gucht, *De trans-Atlantische handel*, 65-6, 74.

16. Herbert Lüthy, *La banque protestante en France de la révocation de l'Edit de Nantes à la Révolution* (Paris 1970) 592-685; Françoise Thésée, *Négociants bordelais et colons de Saint-Domingue. Liaisons d'habitation. Le maison de Henry Romberg, Bapst & Cie, 1783-1793* (Parijs 1972) 86-93; C. Anspach, 'Frédéric baron de Romberg. Seigneur de Machelen Sainte-Gertrude, 1729-1819', *Le Parchemin* 219:1 (1994) 168; Ressel, 'Spoils of neutrality', 789-90.

17. Jozef Pricken, *Deplancq, l'oublié* (Brussel 1967) 35-44; Anspach, 'Romberg', 162-82.

18. RAatB, *RvB:PA*, 8065, Carpentier aan Vilain XIII (Oostende, 6 maart 1780).

in Aalst, *'cetoit le plus Beau coup Doeul que l'on pouvoit avoir'*.¹⁹ François oordeelde bij zijn aankomst dat hij veel te lang had gedraald om naar Oostende te komen (*'après la guerre adieu Ostende pour les affaires ce quil y restera a faire, ce Sera du pain quotidien et pas plus'*) en probeerde zijn achterstand in te halen door koortsachtig in zijn werk te vliegen.²⁰ *'[D]epuis que je Suis ici moins dune heure la nuit je nai pas encore quitté le travail'*, schreef hij, *'[et] il etoit pres de deux heures et demi du matin lorsque hier jai quitté mon travail'*.²¹

Carpentier voelde het resultaat van dergelijk nachtwerk echter niet in zijn portefeuille. Als gewone werknemer kreeg hij immers een vast maandsalaris betaald. Daarom wilde Carpentier maar wat graag opklimmen tot geassocieerde. Die positie zou hem verplichten om zich in te kopen in het kapitaal van de onderneming, maar ook toelaten te delen in de winst die hij met zijn inzet en moeite had gegenereerd. Toen de ernstig zieke Weber, die bloed was beginnen ophoesten, op 14 april 1780 in Oostende overleed, zag François zijn kans schoon.²² Toch koos Romberg ervoor om een meer ervaren werknemer te promoveren tot geassocieerde. *'[A]près cela ce Sera mon tour, tout le Mal qu'il y a c'est que c'est encore un an ou deux de plus a attendre'*, zuchtte Carpentier, *'C'est beaucoup a mon age'*.²³

Uiteindelijk moest de Aalstenaar niet meer zo lang wachten. Twee maanden later besloot Romberg ook een bijhuis in Gent te openen: Romberg & Consors, dat op 1 juni 1780 de deuren opende.²⁴ Carpentier werd benoemd tot directeur, samen met Georg Christoph Bapst, een jonge Duitse koopman die reeds stage had gelopen in Rombergs Brusselse kantoren en Pierre François Schepers, een ervaren Gentse ondernemer.²⁵ Het doel van Romberg & Consors was het contract realiseren dat Romberg eerder had gesloten met de Franse regering om de scheepswerven van het land te voorzien van bouwmaterialen uit de Nederlandse Republiek.²⁶

Al snel begonnen Carpentier, Schepers en Bapst zich echter ook met meer risicovolle speculaties bezig te houden. Het Gentse drietal richtte zich daartoe nadrukkelijk op West-Afrika. De Atlantische slavenhandel was na het uitbreken van de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog grondig ontwricht geraakt, wat tot hoge prijzen en woekerwinsten had gezorgd in de sector tijdens de openingsperiode van het conflict.²⁷ Romberg had daarom met zijn Oostendse kantoor al enkele belangen genomen in slavenschepen, maar Romberg & Consors schroefde die participatie fors op. In april 1782 verzochten Carpentier en zijn twee collega's bij de Spaanse kroon de toestemming om slavenschepen te sturen naar Havana op Cuba.

De slavenhandel in het Spaanse imperium was sinds de zestiende eeuw geregeld via het *asiento*, een monopolie dat contractueel werd toegekend aan een privaat bedrijf of persoon.²⁸ De *asentista's* slaagden er echter bijna nooit in om aan de vraag van de koloniale plantagehouders te voldoen. Dat was in het bijzonder het geval op Cuba, waar de opkomende suikerindustrie de nood aan slavenarbeid jaar na jaar deed toenemen.²⁹ De Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog deed die tekorten alleen maar oplopen, en al snel zag de Spaanse regering zich onder druk van de kolonisten genoodzaakt om haar restrictief slavenhandelbeleid te versoepelen.³⁰ Na een zomer onderhandelen ging Madrid dan ook akkoord met het voorstel van *Romberg y consortes del comercio de Gante*. Op 22 oktober 1782 verleende het hof het bedrijf officieel het privilege om acht schepen uit te rusten voor de slavenhandel en hun menselijke ladingen te verkopen in Havana.³¹

19. RAtB, RvB:PA, 8065, Carpentier aan Vilain XIII (Oostende, 12 maart 1780).

20. RAtB, RvB:PA, 8065, Carpentier aan Vilain XIII (Oostende, 6 maart 1780).

21. RAtB, RvB:PA, 8065, Carpentier aan Vilain XIII (Oostende, 6 maart 1780).

22. RAtB, RvB:PA, 8065, Carpentier aan Vilain XIII (Oostende, 6 maart 1780); RAtB, RvB:PA, 8065, Vilain XIII aan Carpentier (kladversie), (Aalst, 6 maart 1780); Rijksarchief Brugge (RAB), *Depot notaris H. J. Van Caillie te Oostende (1941)*, Antoine Ryck, sr., 41/101b, 217 (Oostende, 14 april 1780).

23. RAtB, RvB:PA, 8065, Carpentier aan Vilain XIII (Oostende, 12 maart 1780).

24. Stadsarchief Gent (SAG), *Familiepapieren*, 3301/8, Berichtgeving oprichting Romberg & Consors (Gent, 1 juni 1780).

25. Luc Dhondt, 'Een ondernemer, notabelen en het volk van Oudenaarde tussen Ancien Régime en Nieuwe Maatschappij', *Handelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Oudenaarde* 18:2 (1976) 333-5; Thésée, *Négociants bordelais*, 26-7.

26. Magnus Ressel, 'An entrepreneur as central protagonist of foreign relations in the Early Modern period: Frederik von Romberg's Service to the Habsburg-Bourbon alliance in 1780-81', *Annales Mercatorum* 8:1 (2022) 83-108.

27. John Everaert, *De Franse slavenhandel: organisatie, conjunctuur en social milieu van de driehoekshandel 1763-1793* (Brussel 1978) 210; Gloria García, 'La explotación de moneda y el comercio de esclavos (Cuba, 1760-1800)', *Rábida*, 11:1 (1992) 79; Joseph Inikori, 'Market Structure and the Profits of the British African Trade in the Late Eighteenth Century', *The Journal of Economic History* 41:4 (1981) 759-61.

28. George Scelle, *Histoire politique de la traite négrière aux Indes de Castille: contrats et traités d'Assiento* (Parijs 1906); Andrea Weindl, 'The Asiento de Negros and International Law', *Journal of the History of International Law*, 10:2 (2008) 229-257.

29. Sidney Mintz, *Sweetness and power: the place of sugar in modern history* (New York 1985) 168; Manuel Moreno Fraginals, *El ingenio: complejo económico social cubano del azúcar* (Barcelona 2001 [1964]); Antonio Santamaría García, 'Reformas coloniales, economía y especialización productiva en Puerto Rico y Cuba, 1760-1850', *Revista de Indias* 65:235 (2005) 720-6.

30. María Encarnación Rodríguez Vicente, 'El comercio cubano y la guerra de emancipación norteamericana', *Anuario de estudios americanos*, 11:1 (1954) 72; Gloria García, 'El mercado de fuerza de trabajo en Cuba: El comercio esclavista (1760-1789)', in: *La esclavitud en Cuba* (Havana 1986) 142-4; Stanley Stein, 'Caribbean Counterpoint: Veracruz vs. Havana. War and Neutral Trade, 1797-1799', in: Jeanne Chase, ed., *Géographie du capital marchand aux Amériques 1760-1860* (Parijs 1987) 21-44; Alex Borucki en José Luis Belmonte Postigo, 'The Impact of the American Revolutionary War on the Slave Trade to Cuba', *The William and Mary Quarterly* 80:3 (2023) 493-524.

31. Pannier, 'Habsburg in Havana'. Zie ook Pannier, *Enterprising merchants*, hoofdstuk 4.

Schepen van Romberg onder Real permiso, 1782-85.

Flotielje	Vertrek uit Oostende	Schip	Ton	Lading	Aantal slaven bij aankomst	Bestemming	
						Doel	Echt
I	4 december 1782	<i>Empereur & Roi</i>	60	ivoor	0	Senegal	Senegal
I	4 december 1782	<i>Comte de Belgioioso</i>	120	slaven	299	Havana	Havana
I	15 februari 1783	<i>Prince de Saxe-Teschen [I]</i>	160	slaven	92	Havana	Port-au-Prince
II	20 maart 1783	<i>Négrier Impérial</i>	–	slaven	371	Havana	Havana
II	12 april 1783	<i>Prince de Starhemberg*</i>	–	slaven	0	Havana	<i>schipbreuk</i>
II	19 april 1783	<i>Vlaemsch Zeepaerd [I]</i>	300	slaven	350	Havana	Cap Français
III	19 april 1783	<i>Roi du Congo</i>	300	slaven	545	Havana	Havana
III	1 juli 1783	<i>Conseil de Flandre</i>	300	slaven	434	Havana	Cap Français
–	Londen, 1783	<i>Comte du Nord**</i>		slaven	571	Havana	Charleston
–	onbekend, 1784	<i>Vlaemsch Zeepaerd [II]***</i>	–	slaven	491	Havana	Havana
–	onbekend, 1785	<i>Prince de Saxe-Teschen [II]***</i>	–	slaven	–	Havana	Havana

Bron: Pannier, *Enterprising merchants*. *Niet inbegrepen in het *Real permiso*. **Eigendom van Miles Barber & Samuel Hartley na het overkopen van een licentie van Romberg & Consors. ***Eigendom van David Nagle na het overkopen van een licentie van Romberg & Consors.

Voor de financiering van het project rekenden Carpentier, Schepers en Bapst in de eerste plaats op Frederik Romberg, die het gros van de benodigde fondsen (1,6 miljoen gulden) aanleverde.³² Ook 34 private personen, zowel uit het buitenland als uit de Oostenrijkse Nederlanden, stapten in het kapitaal. Wat betreft de landgenoten, 22 in totaal, ging het veelal om mensen uit de directe sociale omgeving van Romberg, Bapst, Carpentier of Schepers. Zij werden door de geassocieerden van Romberg & Consors verleid met de belofte van snelle woekerwinsten (*'vous verrez dans peu du tems doubler et il se peut tripler'*).³³ Het zorgde er in het geval van Carpentier voor—al was ook Schepers goed thuis in de regio—that een aantal Aalstenaren aandelen kochten in het slavenbedrijf. De belangrijkste van hen—met een investering van 9,500 gulden—was Charles-François-Joseph Vilain XIII, de edelman die we in het begin van deze bijdrage ontmoetten. Vilain XIII was de ontvanger van het Land van Aalst; zijn broer, Jacques-Philippe Vilain XIII (1712-1777), was als voorzitter van de Staten van Vlaanderen een van de meest invloedrijke politici van het graafschap geweest.³⁴ Ook een zekere 'Van Hecke', mogelijk Vilains kasbeheerder Jean, stapte volgens een bewaard gebleven aandeelhouderslijst in het kapitaal met 4,500 gulden.³⁵ Onder de andere Aalstenaren vinden we een zekere Marie De Noose, Cornelis Schepers, Lambert van Peteghem en 'Schellekens'. Cornelis Schepers was wellicht een familielid van Pierre François, en ook Lambert van Peteghem—vermoedelijk de orgelbouwer—en de familie Schellekens hadden banden met de Schepersen.³⁶

In de maanden na het verwerven van de *Real permisos* werden effectief acht slavenschepen klaargemaakt in de Oostenrijkse Nederlanden om te vertrekken naar West-Afrika. Romberg en zijn managers achtten het noodzakelijk dat er intussen iemand naar Cuba zou reizen om een oogje in het zeil te houden en de belangen van het bedrijf ter plekke te behartigen. Uiteindelijk bleek Carpentier de meest logische keuze. De Aalstenaar brandde van ambitie, was sinds het begin betrokken geweest bij het slavenhandelsproject en was jong en sterk genoeg om de reis aan te kunnen—in ieder geval beter dan Schepers, die bijna vijftig was. Bovendien was Carpentier in tegenstelling tot Bapst katholiek, en moet hij—gezien zijn latere activiteiten—over minstens een woordje Spaans beschikt hebben. Begin 1783 verzocht de jongeman een visum van de Spaanse kroon om af te reizen naar de kolonies, een document dat hem spoedig bezorgd werd.

Eens zijn opdracht vaststond probeerde Carpentier zijn broers in Regelsbrugge ook bij het project te betrekken. Allereerst overtuigde hij Jean-Baptiste en Philippe om als supercargos mee te reizen op twee slavenschepen die uit de

32. RatB, *RvB:PA*, 7845

33. RatB, *RvB:PA*, 8065, Schepers aan Vilain XIII (Gent, 13 november 1782),

34. Piet Lenders, Geert Verstaen en Gregie de Maeyer, *Vilain XIII* (Leuven 1995); Piet Lenders, 'L'héritage archivistique de du président des Etats de Flandre J.J.P. Vilain XIII. Sa destruction par les autorités (1778)', *Etudes sur le XVIIIe siècle* 10:1 (1983) 133; Guy Schrans, *Vrijmetselaars te Gent in de XVIIIe eeuw* (Gent 2009) 559-60.

35. Rijksarchief Gent (RAG), *Staten van Vlaanderen*, 5837, Carpentier aan Van Hecke (Gent, 25 januari 1781).

36. Daniël Lievois, 'Nieuwe biografische gegevens over de familie Van Peteghem', *Orgelkunst* 10:4 (1987) 17-20; Dhondt, 'Een ondernemer', 368.

41. Poplimont. *La Belgique héraldique*. II. 367.

Het Land van Aalst - Jaargang LXXVII • 2025 • Nummer 4

Een paar maand na de beslissing om hem naar Havana te sturen reisde Carpentier vanuit Gent per koets naar Bayonne, waar hij de broers Laxague ontmoette, bankiers en correspondenten van Romberg. Na er zijn koets te verkopen trok de geassocieerde van Romberg & Consors Spanje binnen, eerst naar Madrid en daarna verder zuidwaarts naar Cádiz.⁴² In de Andalusische havenstad wist Carpentier in juli of augustus 1783 een schip te vinden dat hem wilde meenemen naar Havana.⁴³ Een halve eeuw nadat zijn grootvader Nicolas Carpentier naar Bengalen was gereisd, stak er opnieuw een Carpentier de oceaan over. Dit keer was het echter de Atlantische.

Op Cuba

Carpentier kende geen vlotte overtocht. Zijn schip kreeg voortdurend te maken met stormweer en kwam bij de Maagdeneilanden in een orkaan terecht, die het vaartuig bijna fataal werd. Voor de kust van Baracao, een stad op het uiterste puntje van Cuba, zag Carpentier een Deense bemanning—wellicht vertrokken uit de Deense kolonie Sint-Thomas—die minder geluk had: het schip, dat zo'n 200 slaafgemaakte mensen aan boord had, verdween in de golven. De bemanning werd gered, zo zag Carpentier, *'mais pas plus'*.⁴⁴

Na 48 dagen op zee zeilde Carpentier de haven van Havana binnen. Daar zag de vertegenwoordiger van Romberg & Consors de *Comte de Belgioioso* liggen, die op 4 september was aangekomen en reeds begonnen was met de verkoop van haar menselijke lading. Met geen tijd te verliezen haastte Carpentier zich de stad in om een woonplaats te zoeken voor de komende maanden.⁴⁵ Havana was in die periode een stad met zo'n 80.000 inwoners, goed voor de helft van de Cubaanse bevolking.⁴⁶ Door haar centrale ligging vormde Cuba, in het bijzonder de hoofdstad, het hart van het Spaanse rijk. Zeker na de Zevenjarige Oorlog (1756-1763), toen Spanje een vernederende nederlaag leed tegen Groot-Brittannië en Havana tijdelijk ingenomen werd door Britse troepen, zorgde de Consejo de Indias ervoor dat Cuba uitgebouwd werd tot een sterk koloniaal bolwerk. Daartoe werd jaarlijks een grote subsidie aan edelmetaal uit de Spaanse zilverbijlen naar het eiland gestuurd—de zogenaamde *situado*—die deels in de schatkist van Havana verdween en deels verder verdeeld werd over het Spaanse rijk. Ook de bredere economie profiteerde van die investeringen, en met name de suikerindustrie ontwikkelde zich sterk tijdens de tweede helft van de achttiende eeuw—waar er in 1759 tweehonderd plantages waren, waren dat er in 1778 al 480.⁴⁷

De gegoede burgers van Havana woonden in het historische centrum, vlak naast de haven. Deze *parroquia mayor* bevatte verschillende plaatsen waar het gros van het sociale en economische leven in de stad zich afspeelde. De Plaza de Armas (Figuur 6) was het administratieve centrum van de stad, waar de hoogste gezagsdragers op het eiland hun kantoor hadden. Het plein lag ook vlak naast de havengeul, wat het een uitstekende plek maakte om te wachten op de aankomst van bepaalde schepen. Ten tweede was er de Plaza Nueva, het economische hart van Havana. Hier werden de grootste markten gehouden en vonden handelaars elkaar om nieuws te bespreken en contracten af te sluiten. Ten slotte was er de Alameda de Paula, net buiten de *parroquia mayor*, een promenade bezijden de haven waar rijke burgers 's avonds samenkwamen en langs het water flaneerden.⁴⁸

Carpentier ging wonen in de Calle San Ignacio, een straat die recht door de *parroquia mayor* liep en dus vlakbij de vermelde cruciale sociale, politieke en economische ankerpunten van de stad lag (zie Figuur 5). Hij huurde er *'une des Bonnes maisons de la Havanne'*.⁴⁹ De meeste burgerhuizen in de stad hadden hun leefruimte, eetkamer

42. AdP, *Faillissements*, D5B6, 336, f. 105 r.

43. AdP, *Faillissements*, D5B6, 336, f. 11 r. In Cádiz bezocht Carpentier wellicht een zekere Don Medrano. Op Cuba kocht de Aalstenaar een kist met Cubaanse sigaren en verzond het naar Medrano, zie AdP, *Faillissements*, D5B6, 336, f. 105 r.

44. RAtB, *RvB:PA*, 8065, Carpentier aan Vilain XIII (Havana, 16 november 1783).

45. RAtB, *RvB:PA*, 8065, Carpentier aan Vilain XIII (Havana, 16 november 1783); AGI, *Papeles de Cuba (PC)*, 1365, Relacion de las Embarcaciones que han entrado en este Puerto de diferentes destinos en Septiembre ultimo, 'En [4] de la Costa de Guina el Berg[anti] n Imperial nom[bra]do Belgioioso, su Cap[ita] n Lambertt, con Negros'. Wellicht kwam Carpentier aan op de *Santa Maria Magdalena* (12 oktober) of de *Nuestra Señora de Loret* (15 oktober), zie AGI, *PC*, 1365, Embarcaciones que han entrado y salido de aquel Puerto en Octubre.

46. Allan Kuethe, *Cuba, 1753-1815: crown, military, and society* (Knoxville 1986) 40.

47. Franklin Knight, 'Origins of Wealth and Sugar Revolution in Cuba, 1750-1850', *Hispanic American Historical Review* 57:1 (1977) 242-3; Juan Marchena Fernández, 'Capital, créditos e intereses comerciales a fines del periodo colonial: los cosos del sistema defensivo americano. Cartagena de Indias y el sur del Caribe', *Tiempos de America* 9:1 (2002) 3-38. Voor de ontwikkeling van de Cubaanse suikerindustrie in de achttiende eeuw, zie Mintz, *Sweetness and Power*, 168; Moreno Fragnals, *El ingenio* en Santamaría García, 'Reformas coloniales'. De cijfers komen uit Elena Schneider, *The Occupation of Havana: War, Trade, and Slavery in the Atlantic World* (Chapel Hill 2018) 284.

48. Paul Niell, *Urban space as heritage in late colonial Cuba: classicism and dissonance on the Plaza de Armas of Havana, 1754-1828* (Austin 2015) 27-35.

49. RAtB, *RvB:PA*, 8065, Carpentier aan Vilain XIII (Havana, 16 november 1783); AGI, *PC*, 1410, Noticia de los Extranjeros que existen en esta Ciudad (Havana, March 1788).

Figuur 5. Havana in de achttiende eeuw.
Bron: Eigen kaart op basis van James Phelps, *A new and correct chart of the harbour of Havana on the island of Cuba* (1758) en Niell, *Urban Space as heritage*, 27-34.

en slaapvertrekken op de eerste verdieping, terwijl eventuele kantoren, winkels en stallen op het gelijkvloers waren ingericht. Die functionele opdeling was ook raciaal van aard: slaafgemaakte dienaren leefden bijvoorbeeld beneden, terwijl de Havanese *bourgeoisie* op het eerste verdiep woonde—de zogenaamde '*piano nobile*'.⁵⁰ Zo was het ook bij Carpentier. Op het gelijkvloers beschikte hij over drie loodsen, waar hij de slaafgemaakte gevangenen die Rombergs schepen aandroegen kon in onderbrengen, de mannen gescheiden van de vrouwen en kinderen. Zelf leefde de Vlaming op de hoogste verdieping, '*de facon que j'ai le tout Sous les yeux*'.⁵¹

Wellicht kende Carpentier vrijwel niemand in Havana. Een halve eeuw eerder, in 1720, was Jean Charles Havrey eveneens vanuit Gent afgereisd naar Cuba om er de eerste drukkerij van de stad te stichten (één van de talrijke Vlaamse drukkers actief in het Spaanse rijk⁵²) maar tegen 1783 was Havrey vermoedelijk al overleden.⁵³ Romberg had zijn vertegenwoordiger daarom enkele plaatselijke aanknooppunten aangeboden uit zijn uitgebreide zakennetwerk. Carpentiers belangrijkste contact moest Pedro Juan de Erice worden, een ondernemer uit Navarra die Cubaanse kolonisten voorzag van krediet en, volgens Moreno Friginals, tijdens de jaren 1790 'de belangrijkste suikerproducent' van het eiland zou worden.⁵⁴ Erice beschikte tevens over een uitgebreid adresboek van Amerikaanse handelaars, vooral in New Orleans, die hem voorzagen van het nodige hout om suikerkisten te maken.⁵⁵ De man was ten slotte ook de vertegenwoordiger van de Baskische handelaar Diego Echagüe, met wie Romberg voor Carpentiers vertrek had afgesproken dat de Aalstenaar met al zijn vragen en noden bij Erice zou terechtkunnen.⁵⁶

Ook met Rombergs correspondenten in de naburige Franse kolonie Saint-Domingue moest Carpentier contact leggen.⁵⁷ Het *Real permiso* dat de Spaanse koning aan Romberg verleend had, behelsde immers louter de toestemming om slaafgemaakten in Havana te verkopen, niet de verplichting. Normaal vormde Havana een gunstigere markt door de grotere aanwezigheid van zilver—dat zoals gezegd vanuit Spaans Mexico naar het eiland werd aangevoerd—maar mochten de prijzen toch beter uitvallen op Saint-Domingue, dan weerhield niets Rombergs kapiteins ervan om hun gevangenen daar te verkopen. Om die reden moest Carpentier dus goed de vinger aan de pols houden van de economie van het Franse eiland, en dat kon hij enkel doen via een intense briefwisseling met Rombergs correspondenten daar. Uiteindelijk zouden er ook effectief drie schepen van de Brusselse handelaar hun reis beëindigen in de Franse kolonie (zie Tabel) wegens zware uitbraken van ziekte tijdens de Atlantische overtocht.⁵⁸

50. Niell, *Urban space as heritage*, 33-4.

51. RATB, RvB:PA, 8065, Carpentier aan Vilain XIII (Havana, 16 november 1783).

52. Werner Thomas, 'Zuid-Nederlandse drukkers in Spanje en Spaans-Amerika', in: Werner Thomas en Eddy Stols, eds., *Een wereld op papier. Zuid-Nederlandse boeken, prenten en kaarten in het Spaanse en Portugese wereldrijk (16de-18de eeuw)* (Leuven 2009) 155-75.

53. Huib Billiet Adriaansen, 'Novena de 1722 destrona a la Tarifa como primer impreso de Cuba', *Opus Habana* (2010) 40-3.

54. Moreno Friginals, *El Ingenio*, 65-71, citaat 71, 'el más grande refaccionista de azúcares de Cuba'.

55. Linda Salvucci, 'Anglo-American Merchants and Stratagems for Success in Spanish Imperial Markets, 1783-1807', in: Jacques Barbier and Allan Kuethe, *The North American Role in the Spanish Imperial Economy* (Manchester 1984) 130; Juan Bosco Amores, *Cuba en la época de Ezpeleta (1875-1790)* (Pamplona 2000) 75-6; Borucki en Belmonte Postigo, 'The Impact', 515.

56. Xabier Alberdi Lonbide, *Conflictos de intereses en la economía marítima Guipuzcoana, siglos XVI-XVIII* (Bilbao 2012) 831-7, 1228; RATB, RvB:PA, 7845, Instructie voor François Carpentier (Brussel, 20 april 1783).

57. RATB, RvB:PA, 7845, Instructie voor François Carpentier (Brussel, 20 april 1783).

58. Pannier, *Enterprising merchants*, hoofdstuk 8.

Romberg had zijn vertegenwoordiger ook gevraagd om zelf het netwerk van het bedrijf te vergroten. Het vergaren van informatie over plaatselijke handelaars en plantagehouders was nodig om te weten te komen wie solvabel was en wie er een meer kwalijke financiële reputatie op nahield. Op die manier kon Carpentier de meest geschikte tegenpartij kiezen voor de verkoop van slaafgemaakten. Om de relatief onervaren jongeman te helpen had Romberg hem een handleiding gegeven over hoe om te gaan met wat de Brusselse handelaar beschouwde als de typische Spanjaard: *‘L’Espagnol froid et réservé ne se livre point Facilement, il convient de L’imiter, ne S’ouvrir à Luy que par degrés: une confiance précipitée le choque, il la taxe de legerité, c’est par la prudence, qu’il faut meriter son estime’* (*‘De koele en gereserveerde Spanjaard geeft zich niet gemakkelijk bloot. Het is raadzaam hem na te volgen en zich slechts geleidelijk aan hem open te stellen: overhaast vertrouwen schokt hem, hij beschouwt het als lichtzinnigheid. Alleen door voorzichtigheid kan men zijn achting verdienen’*).⁵⁹

Tevens adviseerde Romberg zijn vertegenwoordiger om in een goed blaadje te komen bij de gouverneur en intendant van Cuba, de twee hoogst geplaatste politici op het eiland, zodat *‘toutes les difficultés, qui pourroient se présenter seront soumises à leur decision’*.⁶⁰ Die *‘difficultés’* verwachtte de ondernemer mogelijk van de *Compañía gaditana*, een slavenbedrijf dat sinds 1765 het *asiento* in handen had gehad op Cuba. De *Compañía* was officieel een Spaanse onderneming, maar was voor zijn aanvoer vrijwel volledig afhankelijk van Britse slavenhandelaren omdat Spanje zelf, door het verdrag van Tordesillas in 1494, geen toegang had tot de westkust van Afrika en dus niet tot de slavenhandel.⁶¹ Toen Spanje zich in 1779 mengde in de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog aan de kant van de Verenigde Staten, waren die Britse aanvoerlijnen niet langer houdbaar, en verloor de *Compañía* zijn monopolie.⁶² Het bedrijf zou dus geen competitie mogen vormen voor zijn slavenhandel, meende Romberg, maar hij waarschuwde Carpentier voor eventuele slinkse sabotage (*‘elle peut etre a craindre par L’esprit de Chicane’*) van zijn activiteiten.⁶³

Romberg had niettemin onderschat hoe veerkrachtig de plaatselijke slavenhandelaren waren na het verlies van hun Britse aanvoerlijnen. Historici hebben aangetoond hoe velen van hen onmiddellijk nieuwe contacten legden met Deense en Amerikaanse handelaren.⁶⁴ De economische motieven om dat te doen waren zoals gezegd groot: de ontwrichting van de slavenhandel had tot grote tekorten aan slaafgemaakten geleid, waardoor de prijzen tot recordhoogtes klommen.⁶⁵ Lokale ondernemers hadden er dan ook alle belang bij hun slavenhandel verder te zetten tijdens de oorlogsjaren. Daarnaast wilden ze die winstgevende markt koste wat kost verdedigen tegen indringers—zoals Carpentier en Romberg er in hun ogen vast en zeker waren. Amper een maand na aankomst klaagde de Aalstenaar al dat hij slechts moeizaam integreerde in het zakenmilieu van Havana. Er viel niets te beleven in de stad (*‘c’est un trou’*) en er waren amper mogelijkheden tot interactie met zijn collega’s (*‘il y a peu de Société’*).⁶⁶ De enkele pogingen tot netwerken die Carpentier had kunnen ondernemen, waren duidelijk op niets uitgedraaid: *‘jai beaucoup d’ennemies et des jaloux’*, getuigde de jongeman, *‘lon ne peut exactem[en]t Se fier a personne’* (*‘Je kan niemand echt vertrouwen’*).⁶⁷

Wellicht met het advies van zijn baas in het achterhoofd en verder gestimuleerd door zijn persoonlijke ervaringen in het Cubaanse zakenleven deed Carpentier zijn best om het vertrouwen te winnen van de intendant van Havana. Het takenpakket van de intendant bestond in de eerste plaats uit het verhogen van de koninklijke inkomsten. Daartoe moest hij vooral fraude voorkomen, in het bijzonder het illegaal binnensmokkelen van goederen met het oog op het ontduiken van belastingen—een praktijk endemisch in het Spaanse rijk. De intendant was ook belast met de aankoop

59. RAtB, RvB:PA, 7845, Instructie voor François Carpentier (Brussel, 20 april 1783).

60. RAtB, RvB:PA, 7845, Instructie voor François Carpentier (Brussel, 20 april 1783).

61. Bibiano Torres Ramírez, *La compañía gaditana de negros* (Sevilla 1973); Nikolas Böttcher, ‘Trade, War and Empire: British Merchants in Cuba, 1762-1796’, in: Böttcher en Bernd Hausberger, *Dinero y negocios en la historia de América Latina: veinte ensayos dedicados a Reinhard Liehr/Geld und Geschäft in der Geschichte Lateinamerikas* (Madrid 2000) 171, 186-7; Adrian Pearce, *British Trade with Spanish America, 1763-1808* (Liverpool 2007) 59, 62.

62. Pearce, *British Trade*, 69-70.

63. RAtB, RvB:PA, 7845, Instructie voor François Carpentier (Brussel, 20 april 1783).

64. Borucki en Belmonte Postigo, ‘The Impact’, 510, 518; Rodríguez Vicente, ‘El comercio’, 94-104; Schneider, *The Occupation*, 288.

65. García, ‘La explotación’, 79.

66. RAtB, RvB:PA, 8065, Carpentier aan Vilain XIII (Havana, 16 november 1783).

67. RAtB, RvB:PA, 8065, Carpentier aan Vilain XIII (Havana, 16 november 1783).

van slaafgemaakte mensen, die de Spaanse kroon inzette in openbare werken of in de scheepsbouw. Die laatste taak maakte hem één van de belangrijkste figuren in de Cubaanse slavenhandel.⁶⁸ Op het moment dat Carpentier arriveerde op Cuba was het intendantschap in handen van Juan Ignacio de Urriza (in functie tussen 1776 en 1787).⁶⁹ Niet lang na zijn aankomst slaagde Rombergs vertegenwoordiger er in om vrienden te worden met Urriza, en de twee spraken af om elke zondag samen te dineren. De vriendschap hielp Carpentier om zijn handelsactiviteiten op Cuba vlotter te doen verlopen. *‘C’est lui qui fait le tout à la Havanne’*, schreef hij lovend over Urriza, *‘si je ne l’aurois pas pour ami, j’aurais éprouvé bien des difficultés que l’on a cherché à me faciliter’*.⁷⁰

Ook met de gouverneur wist Carpentier een zekere band op te bouwen, net als met belangrijke instellingen als de douane. Zijn rekeningen—die hij op gezette tijden doorstuurde naar het moederbedrijf in Europa—vermelden ‘geschenken’ (lees: smeergeld) aan douaniers.⁷¹ Miles Barber, een Britse zakenpartner van Romberg die enkele ongebruikte *Real permisos* van de Brusselse handelaar zou overkopen voor eigen gebruik, hintte op Carpentiers succesvol gelobby. In een brief aan de kapitein van de *Comte du Nord*—één van Barbers schepen dat voer met een Romberg-licentie—schreef de handelaar wat hij moest doen eens hij in Havana aankwam:

*I hope you’ll be able to procure a proper Linguister, on whom you can confide to speak both Spanish, & French, but in case you are unable to meet with a Person capable of both Languages, then get one that can speak Spanish, failing therein, French, which Mr Carpentier understands, who doubtless will accompany you to the Governor, & acquaint him both Ship, & Cargo belong to his House, & from thence to the Deputy Governor, Superintendent, Custom House, Don Juan Pedro de Erice &c &c &c.*⁷²

68. Bosco Amores, *Cuba*, 299-300; Gabriel Paquette, *Enlightenment, governance, and Reform in Spain and its Empire, 1759-1808* (New York 2008) 121.

69. Juan Bosco Amores, ‘Juan Ignacio de Urriza y la Intendencia de La Habana (1776-1787)’, in: Ronald Escobedo Mansilla et al., *Euskal Herria y el Nuevo Mundo. La Contribución de los vascos a la Formación de las Américas* (Vitoria 1996) 227-47.

70. RAAtB, RvB:PA, 8065, Carpentier aan Vilain XIII (Havana, 16 november 1783).

71. AdP, *Faillissements*, D5B6, 336, f. 105 r., ‘Etrennes aux employés de la Douane’.

72. The National Archives (TNA), E/219/377, Barber aan Penny (Londen, 3 november 1784).

Figuur 6. De Plaza de Armas in Havana tijdens de Britse besetting van de stad, c. 1762.

Bron: Dominic Serres, Greenwich Maritime Museum.

Het verzilveren van de licenties

Naast het integreren in Cuba's zakenwereld en het leggen van nuttige politieke contacten was Carpentiers voornaamste verantwoordelijkheid het in goede banen leiden van de slaventransporten van Romberg & Consors. Dat takenpakket bestond allereerst uit een logistiek luik. Na het aanmeren van de *Comte de Belgioioso* overhandigde kapitein Nicolas Louvet bijvoorbeeld een aantal matrozen aan de Aalstenaar, die zich tijdens de reis misdragen hadden en in de boeien waren geslagen. Carpentier liet hen opsluiten in het Castillo del Morro, aan de overkant van de haven (zie Figuur 5). Louvet wees Rombergs vertegenwoordiger ook op 25 zakken met rotte grutten, overblijfselen van het voedsel voor de slaven. Vroegmoderne slavenkapiteins, en ook die van Romberg, deinsden er niet voor terug om bedorven voedsel te serveren aan hun gevangenen, bij gebrek aan alternatieven tijdens de Atlantische overtocht. Op de Cubaanse markt waren de grutten echter waardeloos, en dus liet Carpentier ze in zee gooien.⁷³

De belangrijkste taak van de handelaar was echter de verkoop van de honderden slaafgemaakten die Rombergs schepen naar Havana brachten. Uiteindelijk verkochten slechts drie van de acht schepen effectief op Cuba hun lading gevangenen. De *Comte de Belgioioso* kwam aan op 4 september 1783 met 299 mannen, vrouwen en kinderen, de *Roi du Congo* in maart 1784 met 545 mensen en de *Négrier Impérial* in mei van dat jaar met 371 gevangenen.⁷⁴ Simon le Coq, de kapitein van de *Négrier*, was wellicht ook de persoon die Carpentier het nieuws mededeelde van het overlijden van zijn broers in West-Afrika. In totaal transporteerde Romberg dus 1215 mensen onder dwang naar Havana, goed voor 8,4 procent van de 14,476 slaafgemaakten die tijdens de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog in de stad terechtkwamen.⁷⁵ Zoals gezegd verkocht Romberg een aantal van zijn door de Spaanse kroon verleende licenties door aan Britse handelaars. Dat resulteerde in de aankomst op 22 december 1785 van het *Vlaensch Zeepaerd [II]* met 491 gevangenen en de *Prince de Saxe-Teschen [II]* in april 1786 met een onbekend aantal slaafgemaakten.⁷⁶ Het is niet duidelijk of aan de verkoop van de licenties ook Carpentiers diensten gekoppeld waren, maar het feit dat Barber die duidelijk aanbeval aan zijn kapitein lijkt erop te wijzen van wel.

Carpentiers vriendschap met intendant Urriza leidde ertoe dat het grootste deel van de slaven verkocht werd aan de Spaanse kroon. Madrid betaalde niettemin lagere prijzen dan deze die gangbaar waren op de privémarkt waar met name suikerplantagehouders hun aankopen deden.⁷⁷ Daar stond tegenover dat de overheid een geprivilegieerde toegang had tot de zilverstromen in het Spaanse rijk en dus aan haar verplichtingen kon voldoen in klinkende munt. Ze kon doorgaans ook sneller betalen dan particulieren, waardoor slavenhandelaren geen uitgesponnen kredietcontracten moesten toestaan. De menselijke lading van de *Comte de Belgioioso* werd zo verkocht voor 70,401 pesos, een bedrag dat het schip vrijwel volledig in zilverstukken mee naar Europa kon nemen toen het enkele maanden later vertrok.⁷⁸

Na de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog, die een wapenstilstand kende vanaf januari 1783 en een officieel einde in september 1783, veranderde de situatie echter. Met de Vrede van Parijs ging de Spaanse markt weer onherroepelijk op slot voor buitenlandse handelaars. Romberg, van wie sommige schepen nog steeds onderweg waren en die bovendien nog enkele ongebruikte *Real permisos* had liggen, contacteerde de Consejo de Indias of zijn exclusieve privilege geldig zou blijven. De Consejo nam alle twijfel weg en bevestigde dat Rombergs contract ook in vredetijd gehuldigd zou worden. Het betekende dat Carpentier, in tegenstelling tot veel andere buitenlanders, Havana niet moest verlaten.⁷⁹ Op financieel vlak

73. AdP, *Faillissements*, D5B6, 336, f. 105 r. Zie Pannier, *Enterprising merchants*, hoofdstuk 8.

74. AGI, PC, 1366.

75. Borucki en Belmonte Postigo, 'The impact', 504.

76. AGI, G:IG, 2823, Troncoso to the Council of the Indies (Havana, 24 December 1785).

77. Dieudonné Rinchon, *Les armements négriers au XVIIIe siècle: d'après la correspondance et la comptabilité des armateurs et des capitaines nantais* (Brussel 1956) 34.

78. AdP, *Faillissements*, D5B6, 336, f. 26 r.; AGI, PC, 1365.

79. James Lewis, 'Anglo-American entrepreneurs in Havana: the background and significance of the expulsion of 1784-1785', in: Jacques Barbier en Allan Kuethe eds. *The North American role in the Spanish imperial economy, 1760-1819* (Manchester 1984) 121-3; Bosco Amores, *Cuba*, 45.

toonde de Spaanse kroon zich echter veel minder betrouwbaar. De opbrengst van de *Congo* en de *Négrier*—samen iets meer dan 200,000 pesos—stroomde slechts mondjesmaat richting Romberg.⁸⁰ Een protesterende Carpentier werd telkens opnieuw afgescheept met de belofte dat er over drie maanden aan de betaling zou voldaan worden.⁸¹

De Cubaanse schatkist was er dan ook beroerd aan toe. Ondanks de grote sommen zilver die jaarlijks aankwamen in Havana via de *situado* had de regering tijdens de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog jaar na jaar een zwaar tekort op de begroting genoteerd. Het resultaat was een schuldenput van om en bij de drie miljoen pesos. De helft van dat bedrag was het resultaat van Urriza's zaken met landeigenaars en slavenhandelaars zoals Carpentier. In de jaren na het conflict werden vanuit Veracruz noodladingen zilver naar Havana gestuurd, maar ook die vielen ruimschoots te licht uit om de put te dichten. Het zorgde ervoor dat Urriza zelf moest beslissen welke schuldeisers het eerst uitbetaald kregen en wie als laatst.⁸²

Het lijkt erop dat de gevestigde Cubaanse elite erin slaagde de intendant voldoende onder druk te zetten om hun facturen te bevoordelen. Wat daar mogelijk aan bijdroeg was dat de Spaanse slavenhandel na de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog terugkeerde naar haar uitgesproken Britse karakter. De openheid van de oorlogsjaren werd bovendien volledig aan banden gelegd: opnieuw werd beslist een *asiento* uit te vaardigen, dit keer aan John Dawson en Peter Baker, twee ervaren slavenhandelaars uit Liverpool die goed geconnecteerd waren in het Havanese zakenleven en al tien jaar nauw betrokken waren bij het leveren van gevangenen aan Cuba.⁸³ De kans dat Dawson & Baker een betrouwbare partner konden worden van de Spaanse kroon lag dus veel hoger dan die van Romberg & Consors, dat er niet in was geslaagd de acht transporten te realiseren die het beloofd had. Het zorgde ervoor dat Romberg en Carpentier geen enkele stok achter de deur hadden in hun onderhandelingen met de Spaanse kroon.

Al snel kwam er nog meer slecht nieuws voor het bedrijf uit de Zuidelijke Nederlanden. De Spaanse regering zocht en vond de oorzaak voor Cuba's financiële problemen bij Urriza's wanbeleid en besloot in 1787 om de intendant te ontslaan.⁸⁴ Welke *goodwill* er nog bij de man restte ten opzichte van Carpentier—de twee hadden immers een soort van vriendschap gesloten, en Romberg & Consors had met de import van meer dan duizend slaafgemaakten de lokale economie fors gestimuleerd—was nu onherroepelijk verloren. De intendanten die na Urriza kwamen zongen het een pak minder lang uit en volgden elkaar in korte tussenpozen op, wat het opbouwen van een nieuwe persoonlijke relatie niet bevorderde.⁸⁵ In 1787-8 raakte Santiago de Cuba, een stad in het oosten van het eiland, ook in geldnood, waardoor een deel van het zilver bestemd voor Havana naar daar werd getransporteerd.⁸⁶ Een jaar later werd Spanje—en de rest van Europa—door elkaar geschud door de Franse Revolutie. Madrid was doodsbenuwd dat het revolutionaire geweld en gedachtegoed de Pyreneeën zou oversteken. De regering censureerde alle mogelijke traktaten en kranten—ze verbood zelfs het vermelden van de Revolutie—en drukte elk protest zo snel mogelijk de kop in. Spanje zou pas in 1793 ten oorlog trekken tegen Frankrijk, maar mogelijk stroomde er al veel vroeger zilver uit de koloniën naar Europa om de peperdure mobilisatie te financieren.⁸⁷

‘Mijn gevangenschap’

Te midden van die perfecte storm zat Carpentier. Hoewel Rombergs vertegenwoordiger in zijn brief aan Vilain XIII vlak na aankomst de hoop had uitgesproken

80. Pannier, *Enterprising Merchants*, hoofdstuk 9.

81. AGI, *G:IG*, 2823, Romberg aan de Consejo de Indias (Brussels, 16 november 1786).

82. Bosco Amores, 'Urriza', 239-40.

83. Bosco Amores, *Cuba*, 136-7; Belmonte Postigo, 'A Caribbean Affair: The Liberalisation of the Slave Trade in the Spanish Caribbean, 1784-1791', *Culture & History Digital Journal* 8:1 (2019) 1-14; Nicholas Radburn, *Traders in Men. Merchants and the Transformation of the Transatlantic Slave Trade* (New Haven 2023) 212.

84. Bosco Amores, 'Urriza', 241-5.

85. Bosco Amores, *Cuba*, 299.

86. Bosco Amores, *Cuba*, 227-8.

87. Richard Herr, *The Eighteenth-Century Revolution in Spain* (Princeton 2015) 239-68.

dat hij zijn zaken na zes maanden zou kunnen afronden (*'plier bagage'*), bleek dat al gauw ijdele hoop.⁸⁸ Toen de politie van Havana—op bevel van de gouverneur—op 28 januari 1788 door de Calle San Ignacio trok om een lijst op te maken van alle buitenlanders in de stad en hoe lang ze er al verbleven, vonden ze daar nog steeds *'D[on] Francisco Campantier [sic], flamenco'* die al *'4 años, residente en esta vino'* was, *'Con Orden R[ea]l para la Introducion de Negros, y subsiste al cobro de ellos'* (*'...die hier nog steeds verblijft om de achterstallige betalingen te innen'*)⁸⁹ Maar *'4 años'* was nog lang niet het eind van Carpentiers verblijf.

Tegen het eind van 1785 wachtten Carpentier en Romberg & Consors nog steeds op een kleine 60,000 piasters van de Spaanse kroon. In 1786 diende Frederik Romberg uiteindelijk een formele klacht in bij de Consejo de Indias in Sevilla, zeggend dat de betalingsachterstand

*cause à lui, à son Crédit & à la Généralité de son Commerce, un préjudice d'autant plus Sensible, qu'il ne devoit nullement s'y attendre: il a vendu ses nègres pour compte de Votre Majesté, en traitant avec son Intendant il est censé avoir traité avec la Personne Sacrée de Votre Majesté même dans la firme persuasion d'en recevoir le prix sans retard.*⁹⁰

Romberg eiste de onmiddellijke terugbetaling van de resterende '40 à 50 duizend piasters' aangevuld met een rente van 0,5 procent voor elke maand waarop die nog op zich lieten wachten. Daarbovenop wilde de handelaar ook de verblijfskosten van Carpentier vergoed zien.⁹¹ In maart 1788 richtte de Aalstenaar op zijn beurt een brief aan de gouverneur, vragend om de terugbetaling van 40,000 pesos. Met de steun van de machtige politicus hoopte Carpentier 'om snel naar Brussel te kunnen vertrekken, waar men ongeduldig op mij wacht en ik ook graag wens heen te gaan.'⁹² De brieven maakten weinig indruk: in 1788 werden slechts 7,582 pesos uitbetaald aan het bedrijf.⁹³ In november 1790 bevond Carpentier zich dan ook nog steeds in Havana. Op de kade zag hij in die periode de *Venus* binnenlopen in de haven, een koninklijk fregat tot de nok gevuld met zilver uit Mexico.

Hopend dat er deze keer wel een deel voor hem bij zat begaf de vertegenwoordiger zich naar het kantoor van de intendant, een positie die intussen bekleed werd door Domingo de Hernani. Maar opnieuw kreeg Carpentier nul op het rekest: Hernani stelde dat Madrid de volledige lading zilver opgevorderd had en dat het edelmetaal onverminderd moest verzonden worden naar Cádiz—wellicht omwille van de hogervermelde dreiging van de Franse Revolutie. Thuis richtte Carpentier zich opnieuw gefrustreerd tot Romberg: *'Je perds patience'*, schreef hij, *'je n'y tiens plus'*.⁹⁴ In oktober 1791 meldde Bapst in een brief aan Erice dat er nog steeds 29,343 piasters van het bedrijf in Havana waren.⁹⁵ Carpentier zelf hield het op een schuld van *'25,000 Piastres environ'* die bij de Spaanse kroon lag en *'3000 Piastres plus ou moins'* bij particulieren.⁹⁶

De Aalsterse slavenhandelaar, die zonder een zweem van ironie naar zijn verblijf was beginnen verwijzen als 'mijn gevangenschap', maakte er intussen het beste van op persoonlijk vlak.⁹⁷ Hij stichtte een gezin: omstreeks 1787 trouwde hij met een vrouw wier naam later in België werd neergeschreven als 'Marie des Douleurs Dumont'. Die ongebruikelijke Franse naam en het feit dat er geen familie Dumont opduikt in de vermelde lijst van in de stad verblijvende vreemdelingen, lijken erop te wijzen dat Marie van Spaanse afkomst was. Het koppel kreeg twee dochters: op 6 oktober 1788 kwam Thérèse Eleonore Alexandrine ter wereld, op 6 juni 1790 volgde Louise Françoise.⁹⁸

88. RAtB, RvB:PA, 8065, Carpentier aan Vilain XIII (Havana, 16 november 1783).

89. AGI, PC, 1410, Cazenea aan de gouverneur van Havana (Havana, 28 januari 1788).

90. AGI, G:IG, 2823, Romberg aan de Consejo de Indias (Brussel, 16 november 1786).

91. AGI, G:IG, 2823, Romberg aan de Consejo de Indias (Brussel, 16 november 1786).

92. AGI, PC, 1410, Carpentier aan de gouverneur van Havana (Havana, 11 maart 1788), *'el Remedio que solicito para lograr prontamente mi Salida para Bruselas donde me esperan con Impaciencia y yo desear con ancia'*.

93. ADG, FN, 7B 2000, Bapst aan Van Peteghem (Bordeaux, 9 november 1788).

94. RAtB, Raad van Brabant: Private Processen (RvB:PP), 4764, Carpentier aan Romberg (Havana, 30 november 1790).

95. ADG, FN, 7B 1999, Bapst aan Erice (Bordeaux, 6 oktober 1791).

96. RAtB, RvB:PA, 7845, Ondervraging van François Carpentier (Brussel, 24 oktober 1791).

97. AGI, PC, 1410, Carpentier aan de gouverneur van Havana (Havana, 11 maart 1788), *'mi detencion'*; RAtB, RvB:PP, 4764, Carpentier aan Romberg (Havana, 30 november 1790), *'ma detention'*.

98. *Annuaire de la noblesse de Belgique* (Brussel 1890) 59; SAG, *Huwelijken 1815*, 324; SAG, *Huwelijken 1821*, 233.

Niet lang na de geboorte van Louise Françoise besloot Carpentier terug te keren naar de Oostenrijkse Nederlanden. Mogelijk was hij daartoe opgeroepen door Romberg, maar mogelijk speelden ook familietroeibelen mee in die beslissing—Carpentiers vader overleed wellicht in deze periode. Wat er ook van zij, voor wat officieel *'des affaires de la plus grande Importance'* waren keerde Carpentier in de zomer van 1791 terug naar zijn geboorteland: hij nam de boot naar Liverpool, reisde door naar Dover en stak het Kanaal over richting de Oostenrijkse Nederlanden.⁹⁹ Hij trok onmiddellijk naar Rombergs kantoor in Brussel, wellicht om de aanslepende Cubaanse activiteiten van het bedrijf door te spreken. Rombergs zakenimperium zat intussen in slechte papieren: de schijnbaar eindeloze *hausse* waarop de bankier had gesurft op het moment dat Carpentier naar Cuba vertrok was sinds het besluiten van de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog onherroepelijk voorbij. Met name het dochterbedrijf in Bordeaux—Henry Romberg, Bapst & Cie, waar Georg Christoph Bapst van Romberg & Consors nu de leiding had—stond op omvallen na tegenvallende investeringen in Frankrijks koloniale handel.¹⁰⁰

In Brussel kreeg Carpentier onmiddellijk een vlamme brief van diezelfde Bapst, met wie Carpentier zijn vertrek duidelijk niet had doorgesproken:

*C'est donc avec autant de peine que de surprise que par le canal de Bruxelles nous apprenons que vous n'avez rien terminé, & que sans égard pour la cruelle situation dans laquelle cette maison se trouve vous laissés en arrière les objets qui ont le principal but de votre Voyage, & qui pourroient diminuer la gêne ou se trouve M. Romberg...Croyés Monsieur que nous vous disons la pure vérité en vous disant qu'il souffre plus qu'il ne l'exprime de vos retards; sa délicatesse serait blessée sans doute s'il avait à vous retracer sa pénurie & nous seuls pouvons vous la peindre...*¹⁰¹

Niet lang daarna reisde Carpentier door naar Bordeaux om er zijn ex-medegeassocieerde te ontmoeten. De mannen besloten dat het bedrijf erbij gebaat zou zijn dat Carpentier gewoon terugkeerde naar Havana om de resterende sommen te innen.¹⁰² Bapst meende tegelijk dat Carpentier zou kunnen helpen om enkele nieuwe slavenschepen te ontvangen die Romberg, Bapst & Cie naar Erice in Havana zou sturen, nu Saint-Domingue geen optie meer was sinds daar in 1791 een slavenopstand was uitgebroken.¹⁰³ In 1789 had de Consejo de Indias bovendien de Spaanse slavenhandel volledig geliberaliseerd, waardoor buitenlanders op legale basis handel konden drijven met de kolonies.¹⁰⁴

Carpentiers plan was om vanuit Bordeaux naar Cap Français op Saint-Domingue te gaan, om van daar per slavenschip door te reizen naar Havana.¹⁰⁵ Net zoals hij tien jaar eerder had gedaan diende de man in februari 1792 een verzoek in voor een paspoort bij de Consejo de Indias. Deze keer werd het verzoek echter geweigerd: de Spaanse kroon was van oordeel dat het innen van achterstallige schulden perfect gedaan kon worden door een Spaanse tussenpersoon en dat er geen enkele reden was voor een buitenlander om zelf naar de kolonies te trekken.¹⁰⁶ Het weigeren van Carpentiers verzoek was kenmerkend voor het heersende anti-vreemdelingenbeleid dat de Spaanse regering voerde sinds het uitbreken van de Franse Revolutie.¹⁰⁷ Die regering stond toen onder leiding van de graaf van Floridablanca, maar amper drie weken na Carpentiers afgewezen applicatie werd de Spaanse edelman ontslagen.

Zijn opvolger, de graaf van Aranda, gooide het over een andere boeg en beoogde de relaties met Frankrijk te ontgooien. Aranda stond bovendien gunstiger tegenover de aanwezigheid van buitenlanders in de overzeese gebieden. De koerswijziging was echter slechts van korte duur, want niet veel later besloten de Franse revolutionairen

99. AGI, *G:IG*, 2823, Carpentier aan de Consejo de Indias (Brussel, 4 februari 1792).

100. Thésée, *Négociants bordelais*, 85-97.

101. ADG, *FN*, 7 B, 2000, Bapst aan Carpentier (Bordeaux, 12 april 1791).

102. RAAtB, *RvB:PP*, 4764, Akte van 3 maart 1792, *'le Sr. Carpentier dit se trouver chez les desarmateurs de Bordeaux'*.

103. Zie bijvoorbeeld ADG, *FN*, 7 B, 1999, Bapst aan Erice (Bordeaux, 16 februari 1792), *'don Francisco Carpentier, logra a varios concimientos, interesante, que le poudran en situation de conciliar con usted, desde Santo domingo islas francesas para hazer le consignaciones mayora de negros que la circunstancia hara dirifir hacia la Havanna'*.

104. Pearce, *British Trade*, 83-94; Belmonte Postigo, *'A Caribbean Affair'*, 1-14.

105. ADG, *FN*, 7 B, 1999, Bapst aan Erice (Bordeaux, 16 februari 1792), *'don Francisco Carpentier esta aun en estay siempre con intencion de passer al Cabo Frances y de alli a esa con algun negrero'*.

106. AGI, *G:IG*, 2823, Carpentier aan de Consejo de Indias (Brussel, 4 februari 1792); AGI, *G:IG*, 2823, Consejo de Indias aan de gouverneur van Havana (Aranjuez, 16 mei 1792).

107. Herr, *The Eighteenth-Century Revolution*, 256-7, 266.

hun ideeën te exporteren en trokken in de zomer van 1792 op tegen Oostenrijk en Pruisen.¹⁰⁸

Toch moet de kortstondige versoepeling van het beleid onder Aranda een *window of opportunity* geboden hebben voor Carpentier, want hoewel zijn verzoek formeel afgewezen was door de Spaanse overheid vertrok de man toch. In juni 1792 schreef Bapst aan Erice dat Carpentier ‘nu zeker al op Saint-Domingue’ moet zijn.¹⁰⁹ Een gerechtsdocument uit 1795 vermeldt ten slotte dat ‘*Mr Carpentier est retourné à la Havane apres avoir été a Bruxelles*’. Alles wijst erop dat de Aalstenaar na zijn kort bezoek aan de Oostenrijkse Nederlanden inderdaad terugkeerde naar Cuba, zijn openstaande rekeningen en zijn prille gezin.¹¹⁰

108. Herr, *The Eighteenth-Century Revolution*, 269-71. Aranda was bovendien de persoon die als toenmalige Spaanse ambassadeur in Parijs de verwerving van Rombergs privilege had gefaciliteerd, zie Pannier, ‘Habsburg in Havana’, 88-9.

109. ADG, FN, 7 B, 1999, Bapst aan Erice (Bordeaux, 25 juni 1792), ‘*Carpentier... [d]ebe estar ya en Santo Domingo*’.

110. RATB, RvB:PP, 4764, Mémoire pour Mr Romberg, rescribant, & MM Van der Dilt et Huysman sup[pliant]s (Brussel, 31 oktober 1795), ‘*Mr Carpentier est retourné à la Havane apres avoir été a Bruxelles*’.

Conclusie

Carpentiers dochters brachten hun kinderjaren door in Havana. Daarna keerden Louise Françoise en Thérèse Eleonore Alexandrine echter terug naar wat intussen het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden was geworden. De eerste trouwde in 1815 met een Duitse militair, de tweede in 1821 met een Nederlandse officier. Noch op het trouwfeest van Louise, noch op dat van Thérèse waren de ouders van de jonge vrouwen aanwezig. Hun moeder was reeds gestorven, zo melden de huwelijksakten, en Carpentier zelf was nog steeds ‘Koopman in d’Havane’.¹¹¹

Na zijn terugkeer naar Cuba wist Carpentier uiteindelijk de achterstallige sommen te innen. Het kon echter niet verhinderen dat de slavenhandel opgezet door Romberg & Consors een financiële catastrofe werd die twee derde van het aandeelhouderskapitaal wegvaagde. Een aantal beleggers spanden rechtszaken aan tegen Romberg, waarop de ondernemer elke verantwoordelijkheid van zich af schoof en stelde dat dat nu eenmaal de risico’s van de investering waren geweest. Wel erkende hij dat Carpentier de aandeelhouders stroop aan de baard had gesmeerd (*leur a donné beaucoup de miel à la bouche*) en onrealistische winsten had voorgehouden.¹¹² Het weinig verkwikkelijke vooruitzicht van het onder ogen moeten komen van—in het beste geval—teleurgestelde aandeelhouders verklaart mogelijk waarom Carpentier er geen bezwaar tegen had een nieuw leven op te bouwen in Havana.

Opportunities waren er bovendien genoeg voor slavenhandelaren op Cuba. De korte periode van vrijhandel tijdens de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog had voor een ongeziene import van slaafgemaakten gezorgd door neutrale schepen, wat de suikerindustrie een boost had gegeven. Gestuwd door die ervaring—waar Romberg en Carpentier met hun project een aanzienlijke bijdrage aan hadden geleverd—bleven Cubaanse kolonisten na het conflict bij de overheid aandringen op een afschaffing van de opnieuw van kracht zijnde restricties in de sector. In 1789 gaf Madrid uiteindelijk toe aan de smekbedes van de kolonisten en voltrok er zich een institutionele aardverschuiving in het Spaanse rijk: de liberalisering van de slavenhandel.¹¹³ Op het moment dat landen als Groot-Brittannië en Frankrijk langzaam stappen zetten richting afschaffing van de slavenhandel, gooide de liberalisering de deur open voor een massale import van slaafgemaakten in de Spaanse kolonies. Alleen al in Cuba kwamen in de negentiende eeuw meer dan 800,000 gevangenen aan.¹¹⁴

Of Carpentier zelf een rol bleef spelen in de Cubaanse slavenhandel na zijn diensten aan Romberg is een raadsel, en zijn activiteiten op *La Isla* voer voor verder onderzoek. Nu al staat echter vast dat de man een cruciale rol speelde in de tot voor kort onderschatte betrokkenheid bij het vroegmoderne slavernijstelsel van de Zuidelijke Nederlanden, en dat er wel degelijk zoiets bestaat als een ‘Belgische’ pre-koloniale erfenis met betrekking tot West-Afrika. De casus van de edelman, zijn broers en zijn netwerk toont bovendien aan dat die banden niet alleen bestonden in havensteden zoals Oostende of financiële centra zoals Antwerpen, maar ook in plekken die niet meteen met het Atlantische systeem geassocieerd worden—plekken zoals het Land van Aalst.

111. SAG, *Huwelijken 1815*, 324; SAG, *Huwelijken 1821*, 235.

112. RATB, *RvB:PP*, 4764.

113. Pearce, *British Trade*, 83-94; Bosco Amores, *Cuba*, 136-53; Belmonte Postigo, ‘A Caribbean Affair’, 1-14.

114. Transatlantic Slave Trade Database.

Een Ninovieter bij de Potawatomi

Het verhaal van François Xavier De Coen, missionaris in Noord-Amerika

Marc Van Der Haegen

Het is genoeg bekend dat Vlaamse jezuïeten in de 19de eeuw fervent aan missiewerk deden bij de inheemse bevolking van Noord-Amerika. In Vlaanderen is de bekendste onder hen pater Pieter Jan De Smet van Dendermonde, de Grote Zwartrok, vriend van de Salish en verdediger van de Sioux. Maar ook Ninove heeft 'zijn' missionarissen bij de 'indianen'¹ namelijk Charles Nerinckx en François Xavier De Coen, al behoren die, in tegenstelling tot hun Dendermondse confrater, niet tot het collectief geheugen van hun thuisstad.

Familiale achtergrond ²

François Xavier Jean De Coen³ wordt in Ninove op 19 december 1811 geboren. Onder het burgemeesterschap van Gerard Germanes⁴ is Ninove dan een pre-industrieel provinciestadje in het Departement van de Schelde van het Eerste Franse Keizerrijk onder Napoleon I. De ouders van François Xavier, Jean Baptiste De Coen⁵ en Jeanne Nerinckx⁶ huwen op 20 oktober 1798⁷ en ze krijgen twaalf kinderen. François Xavier is hun achtste kind en hij heeft vier broers en zeven zussen. Het gezin woont aan de Beestenmarkt⁸ nadien in de Biezenstraat. Vader Jean Baptiste oefent het beroep van brouwer uit.⁹ De vrij omvangrijke familie De Coen¹⁰ is zeker al in de tweede helft van de 17de eeuw in Ninove gevestigd. Grootvader Pieter Jan De Coen¹¹ bekleedt de functie van stadsontvanger en is schepen van 1775 tot 1781 in de tijd van de

1. De emancipatie wat de naamgeving van de indianen betreft wordt zowel in de VSA als in Canada steeds meer geprofileerd vanuit de oorspronkelijke inheemse gemeenschappen zelf, vooral door een groeiend cultureel en politiek zelfbewustzijn. De substantieven *Indian* en *American Indian* worden in de VSA steeds meer door *Native American* en in Canada door *First Nation* vervangen. Aangezien er in het Nederlands geen bevredigende politiek correcte vertaling voorhanden ligt, wordt hier gekozen voor het gangbare 'indianen'.

2. Genealogische gegevens uit Van Isterdael Herman en Borighem Guy, Families en personen te Ninove en Herlinkhove (16e eeuw – 1802), e.b., Ninove, 2016

3. Geboorteakte dd 20.12.1811, Stadsarchief Ninove - Franciscus Xaverius Joannes in het parochieregister

4. Gerardus Antonius Ghislenis Germanes ° Ninove 24.09.1752 + Geraardsbergen 14.10.1818 was hoogbaljuw van Ninove tijdens de laatste jaren van het Ancien Régime en burgemeester van 1802 tot 1814

5. Joannes Baptista De Coen ° Ninove 28.12.1767 + Ninove 26.06.1848

6. Joanna Perpetua Felicitas Ne(j)rinckx ° Ninove 27.04.1780 + Ninove 20.07.1830

7. 30 vendémiaire an VII

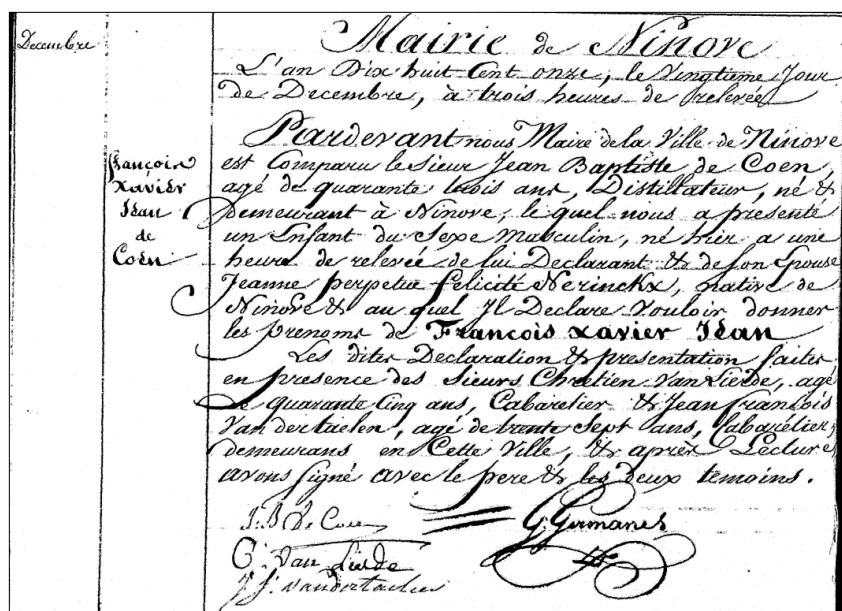
8. Beestenmarkt of Varkensmarkt, het oostelijk deel van de huidige Graanmarkt dat niet ingenomen was door de graanhal – Vangassen Hendrik, Plaatsnamen te Ninove, Het Land van Aalst, jaargang XI, 1959, blz. 161. Niet te verwarren met de Viggenmarkt aan de zg. Vijfhoek bij de huidige Antoon de Vlamincckstraat

9. brasseur, distillateur – brouwer, likeurstoker naargelang de bron

10. Soms ook De Coene geschreven

11. Petrus Joannes De Coen ° Ninove 18.01.1724 + Ninove 05.05.1791

François Xavier De Coen.
Bron: Burgerlijke stand, stad Ninove.

Oostenrijkse Nederlanden.¹² De familie heeft blijkbaar goede contacten met de abdij van Sint Cornelius en Cyprianus. Bij de opheffing van de abdij door het Franse bewind in 1796 brengen de overgebleven kanunniken de waardevolste roerende bezittingen in verscheidene kisten in veiligheid bij burgers, o.m. een kist bij Jean Baptiste De Coen¹³ een kist die later na verraad bij een huiszoeking in 1812 door de Franse ambtenaren wordt gevonden en aangeslagen.

De grootouders van François Xavier langs moeders kant stammen uit het nabije Brabant. Grootvader Sebastien Nerinckx¹⁴ is in Sint-Kwintens-Lennik geboren, grootmoeder Petronilla Langendries¹⁵ in Oetingen. Na hun huwelijk wonen ze eerst in Herfelingen, maar in 1764 vestigt grootvader Nerinckx, een licentiaat in de medicijnen, zich als geneesheer in de Burchtstraat te Ninove. Hij is ook de geneesheer van de witheren in de norbertijnerabdij.¹⁶ Het gezin telt veertien kinderen, de oudste twee zijn geboren in Herfelingen, de volgende twaalf in Ninove. Drie zonen worden priester, drie dochters treden binnen in een klooster.¹⁷

Hun oudste zoon Charles¹⁸ groeit vanaf zijn drie jaar op in Ninove. Na zijn middelbare opleiding aan de colleges van Edingen en Geel studeert hij filosofie aan de Leuvense universiteit en theologie aan het seminarie van het aartsbisdom Mechelen, waar hij in 1785 tot priester wordt gewijd. Tot 1794 is hij er onderpastoor aan de Sint-Romboutskathedraal. In Mechelen zet hij zich in voor de arbeidersklasse. Vervolgens wordt hij pastoor van Everberg en Meerbeek bij Kortenberg. Hij schrijft enkele theologische traktaten die het Frans bestuur van het Departement van de Dijle niet apprecieert. E.H. Nerinckx wordt in 1797 gearresteerd maar hij kan ontsnappen en hij duikt onder in het Sint-Blasiushospitaal van Dendermonde, waar hij enkele jaren in het geheim werkt als kapelaan. Gezocht door justitie besluit hij naar Amerika te emigreren. In 1804 vaart hij uit via Amsterdam en hij komt na drie maanden aan in Baltimore, Maryland. Na een korte opdracht in het Georgetown College¹⁹ wordt hij in 1805 door bisschop John Carroll²⁰ aangewezen als missionaris voor Kentucky om pater Stephen Badin²¹ bij te staan – zij zijn dan de enige twee priesters in die jonge staat. Hij komt op 18 juli 1805 aan in Saint Stephen's Farm, 13 mijl van Bardstown. Charles Nerinckx organiseert er de parochies en coördineert er de bouw van kerken in de nederzettingen ten Oosten van Saint Stephen's.

Op zijn merrie Printer rijdt hij tochten tot 30 mijl ver om mis te lezen. Lokale kranten noemen hem *the priest in the saddle of the apostle of Kentucky*. Zijn inzet wordt geapprecieerd en in 1808 wordt hij aangezocht om bisschop te worden van New Orleans, maar hij bedankt voor de eer. Bij een reorganisatie in nieuwe missiedistricten wordt hem in 1811 de helft van het diocees Kentucky toegewezen, hij verhuist dan naar Saint Charles in Hopkin's County. In 1812 sticht Charles Nerinckx nabij Hardin's Creek de congregatie van de Zusters van Loretto aan de voet van het Kruis, met het oog op het vormen van een netwerk van katholieke scholen in Kentucky. In 1815 reist hij naar Rome en in 1821 komt hij terug naar zijn geboorteland om priesters te zoeken voor zijn missiewerk. Een twintigtal jonge mannen geeft gevolg aan zijn oproep, o.a. Pieter Jan De Smet uit Dendermonde, Felix Verreydt uit Diest, Jacobus Van de Velde uit Lebbeke en Peter Verhaegen uit Haacht.²² Zij zijn de eerste Vlaamse jezuïeten in Noord-Amerika. E.H. Nerinckx trekt in 1824 nog naar Missouri met het idee om de laatste jaren van zijn leven te wijden aan de inheemse stammen, maar hij overlijdt onverwacht in Sainte Genevieve, 63 jaar oud. Hij wordt begraven bij de Zusters van Loretto in het plaatsje Nerinx in Marion County, dat naar hem is vernoemd.²³

Een andere oom langs moederszijde, Joannes Nerinckx,²⁴ jongere broer van Charles, treedt na zijn studies te Edingen in 1796 op twintigjarige leeftijd in bij de Kapucijnen

12. Vangassen Hendrik, *Geschiedenis van Ninove*, Tweede deel, Uitgeverij De Toren, Ninove, 1959, blz. 621

13. Vangassen Hendrik, id., blz. 611-612

14. Sebastianus Carolus Antonius Ne(i)rinckx ° Sint-Kwintens-Lennik 01.02.1737 + Ninove 03.04.1808

15. Petronilla Langendries ° Oetingen 21.12.1738 + Ninove 04.10.1815

16. Peersman Jaak, Sebastiaan Nerinckx, dokter van de Ninooftse abdij, *NinoVVekrant* nr. 21, april 2003

17. idem

18. Carolus Ne(i)rinckx ° Herfelingen 02.10.1761 + Sainte Genevieve, Kentucky 12.08.1824

19. Georgetown in Maryland

20. John Carroll s.j. ° Upper Marlboro, Maryland 08.01.1735 + Baltimore 03.12.1815 was bisschop van Baltimore van 1790 tot 1815

21. Etienne Théodore Badin ° Orléans 17.07.1868 + Cincinnati 21.04.1853

22. Zij komen verder in dit verhaal aan bod

23. Charles Nerinckx – wikipedia.org *en* Maes Camillus, Charles Nerinckx *in* The Catholic Encyclopedia, Robert Appleton Company, New York, 1911, Vol. 10

24. Joannes Josephus Henricus Ne(i)rinckx ° Ninove 15.07.1776 + Somers Town, Londen 21.12.1855

te Leuven. Bij de repressie tegen de geestelijken door de Franse Republiek wordt hij uit het klooster verjaagd. Hij weigert de door de Franse overheid verplichte eed²⁵ af te leggen en hij wordt op 19 oktober 1797 bij een bedevaart naar Scherpenheuvel gearresteerd en opgesloten in Aarschot. In de volgende zeven maanden zit hij achtereenvolgens in de gevangenissen van Leuven, Brussel en Rochefort. Op 6 juni 1798 zou hij gedeporteerd worden naar een strafkolonie in Frans Guyana, maar hij kan ontkomen en hij vlucht via Oostende en Liverpool naar Londen. Hij wordt er pastoor van de Sint-Aloysiusparochie en directeur van een onderwijsinstelling²⁶ in Somers Town, district in Noord-West Londen. Hij overlijdt daar in 1855.²⁷

In de periode van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden onder Willem I groeit François Xavier De Coen op in een kleinstedelijk burgerlijk milieu, kinderrijk en katholiek met priesters en kloosterzusters in de familie en Franstalig in hun contacten met gelijken. Zijn ooms zijn een rolmodel voor de jonge François Xavier.

Onderpastoor in het Bisdom Gent

De militair en diplomatiek afgedwongen onafhankelijkheid van België en de vrijheden door de nieuwe grondwet gewaarborgd geven in 1830 een nieuw elan aan de katholieke kerk. Er kan opnieuw ongehinderd werk worden gemaakt van de rekrutering van seminaristen voor de opleiding tot priester zonder staatsinmenging, wat onder het gezag van het hoofdzakelijk protestantse Noorden anders was geweest. De recent aangestelde bisschop van Gent, Mgr. Jan Frans Van De Velde,²⁸ schaaft zich achter het nieuw bewind dat steunt op het unionisme.²⁹ Niettegenstaande de scheiding van kerk en staat houdt het nieuw bewind in zekere mate rekening met de godsdienst van de grote meerderheid van de bevolking.³⁰ Mgr. Van de Velde heropent het Gentse seminarie om zo spoedig mogelijk aan het tekort aan priesters in zijn bisdom te verhelpen. De bisschop meent dat een deel van de bevolking door de gebrekkige kerkelijke infrastructuur van de godsdienst vervreemd is geraakt.³¹ Hoewel de opleiding nog relatief summier is, gaat het seminarie een nieuwe bloei tegemoet. De meeste kandidaten die zich aanbieden, zijn afkomstig van minder begoede plattelandsfamilies of uit de lagere burgerij.³²

In 1831, enkele maanden na het overlijden van zijn moeder, schrijft ook François Xavier De Coen zich in bij het Bisschoppelijk Seminarie Gent, hij is dan twintig jaar en ongetwijfeld geïnspireerd door zijn ooms. Hij studeert er zes jaar en hij wordt op 21 mei 1837 door Mgr. Van De Velde tot priester gewijd. Zijn eerste opdracht brengt hem naar Moerzeke, waar hij op 24 november 1837 in de parochie van Sint-Martinus als onderpastoor is aangesteld. Hij draagt er de mis op, verzorgt de sacramenten en staat de pastoor bij in zijn geestelijke zorg voor de parochianen, kortom, hij doet er wat van een onderpastoor wordt verwacht. In april 1842 verblijft hij even in Londen aan Gladstone Square.³³ Hij bezoekt er de plaatselijke jezuïtencongregatie, wellicht om zijn ontluikend plan om als missionaris naar Amerika te trekken te bespreken met de Britten die terzake op ruime ervaring in hun gewezen kolonies kunnen bogen. Amerika is de favoriete bestemming van jonge missionarissen, verleid door de romantiek van de vertellingen over de 'nobeles wilden'.

Op 7 mei 1842, na viereenhalf jaar in Moerzeke, wordt François Xavier De Coen, nog steeds als onderpastoor, overgeplaatst naar de Sint-Martinusparochie in Ronse, waar Carolus Van Aelbroeck³⁴ pastoor is. Daar komt hij in een wespennest terecht. De coadjutor van de Sint-Hermesparochie in dezelfde stad, Stefaan Modest Glorieux,³⁵ is in 1839 door de Gentse bisschop Lodewijk Jozef Delebecque³⁶ ervan beschuldigd

25. De eed van haat aan het koningschap en tegen de anarchie en getrouwheid aan de Republiek en de Grondwet (van 1796)

26. of een liefdadigheidsgesticht, volgens andere bronnen

27. Schokkaert Luc (ed.), Biografisch repertorium van de priesters van het Bisdom Gent 1802-1997, KADOC, Leuven, 1997 – nr. 3587

28. Jan Frans Van De Velde ° Boom 08.09.1779 + Gent 07.08.1838 was bisschop van Gent van 1829 tot 1838

29. Na 1830 werden in België de regeringen die bestonden uit liberalen en katholieken unionistisch genoemd. Dit unionisme, sterk gesteund door koning Leopold I, hield ongeveer stand tot aan de definitieve beëindiging van de strijd met Nederland, toen Willem I in 1839 het Verdrag van Londen (het zg. Verdrag der XXIV Artikelen) uiteindelijk aanvaardde en daarmee de onafhankelijkheid van België erkende.

30. Lamberts Emiel, Een vrije Kerk in een burgerstaat in Het bisdom Gent, Vier eeuwen geschiedenis, Gent, 1991, blz. 298

31. Art Jan, Herders en parochianen, Kerkelijkheidsgegevens betreffende het bisdom Gent 1830-1914, Maatschappij voor geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, Verhandelingen, XIV, 1979, blz. 41

32. Schokkaert Luc (ed.), o.c., inleiding

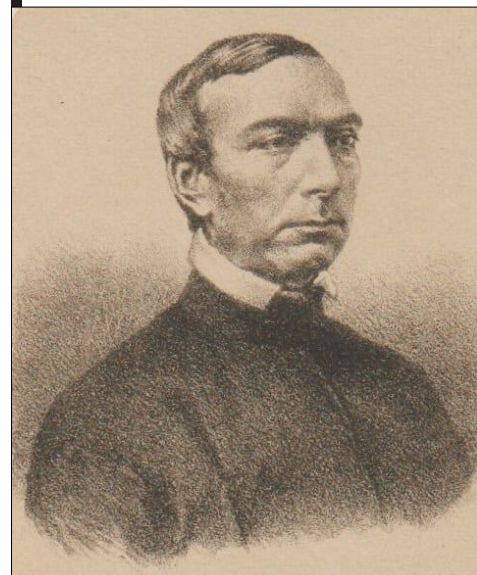
33. Brief dd 20.04.1842 aan zijn vader – deze en alle verder aangehaalde brieven zijn bewaard in het KADOC archief ref. code BE/942855/1595/17000

34. Carolus Van Aelbroeck ° Zottegem 20.10.1798 + Steenhuize 18.12.1849

35. Stefaan Modest Glorieux ° Sint-Denijs 03.05.1802 + Smetlede 25.11.1878

36. Lodewijk Jozef Delebecque ° Neerwaasten 07.12.1798 + Gent 02.10. 1864 was bisschop van Gent van 1838 tot 1864

François Xavier De Coen, 1811 - 1864.

dat hij geld heeft afgetrosgeld van een jongedochter die zijn biechteling is en de bisschop heeft hem verboden nog de mis op te dragen in zijn parochiekerk. Het duurt meer dan twee jaar, na veel gehacketak en procedures, vooraleer Glorieux, tevens stichter en directeur van de Broeders van Goede Werken in Ronse, onschuldig wordt bevonden en eerherstel krijgt. Op 25 juni 1842 wordt Glorieux op eigen aanvraag aangesteld als pastoor van de Sint-Martinusparochie kort nadat Van Aelbroeck, eveneens op eigen verzoek, is overgeplaatst naar Steenhuize.³⁷ Was François Xavier De Coen al die toestanden beu? Amper een jaar later vraagt hij zijn ontslag aan bij het bisdom en hij verkrijgt dat op 30 juni 1843.

Bij de jezuïeten in Missouri

E.H. De Coen vertrekt vanuit de haven van Liverpool naar Amerika op 1 augustus 1843 met de SS Great Western, het eerste stoomschip dat wordt ingezet voor de trans-Atlantische overvaart. Het eikenhouten schip is de grootste stomer ter wereld. Het is 65 meter lang, beschikt naast een stoommachine van 750 pk ook over vier zeilmasten en bereikt een tonnenmaat van 1340, zijn topsnelheid bedraagt 9 knopen per uur.³⁸ Na een reis van amper achttien dagen met dat superschip komt François Xavier op 29 augustus aan in New York.³⁹ Hij keert nooit meer terug. In september bezoekt hij eerst Kentucky,⁴⁰ de staat waar zijn oom Charles Nerinckx zijn sporen heeft verdiend. Op 19 oktober 1843 postuleert hij bij de Sociëteit van Jezus in Saint Louis, Missouri. Als postulant en vervolgens als novice is hij een jaar lang actief bij verscheidene instellingen van de orde in de regio van Saint Louis. De jezuïeten zijn historisch gekend voor het uitbouwen van een netwerk van seminaries, colleges en universiteiten in de Verenigde Staten en voor hun missies bij de inheemse stammen van het 'Wilde Westen'. Zij zijn ook betrokken bij de slavenhandel, volgens het economisch model van toen. In die staten waar dat toegelaten is, werken op hun plantages en in hun instellingen vaak Afro-Amerikaanse slaven.⁴¹

Aan zijn zus Catherina en zijn schoonbroer Charles Van Steenberghe, handelaar en olieslager in Ninove,⁴² schrijft François Xavier op 11 juli 1843 dat hij een opleiding volgt aan het Saint Stanislaus Seminary⁴³ in Florissant. Dat seminarie vindt zijn oorsprong in een stichting, twintig jaar eerder, door de Vlaamse jezuïet Charles Van Quickenborne.⁴⁴ Ook Pieter Jan De Smet⁴⁵ en Christiaan Hoecken⁴⁶ zijn er student geweest.⁴⁷ In het voorjaar van 1844 werkt François Xavier De Coen mee in de Saint Ferdinand parochie in Florissant,⁴⁸ waar de Vlaming Joos Van Assche⁴⁹ pastoor is. De Zusters van het Heilig Hart baten er een meisjesschool uit die in 1847 zal worden overgenomen door de door oom Charles Nerinckx gestichte Zusters van Loretto uit Kentucky.⁵⁰

In het najaar van 1844 is François Xavier De Coen van de regio Saint Louis in het oosten naar Independence⁵¹ in het uiterste westen van Missouri gereisd. Independence is gekend als *The Queen City of the Trails*, vertrekpunt van de kolonistenkaravanen naar California, Oregon, Santa Fe, enz. De stad grenst aan het 'Indiaans Territorium'. François Xavier is duidelijk op weg naar zijn zending als missionaris, in opdracht van de provinciale overste van de jezuïeten in Missouri, pater Jacobus Van de Velde.⁵² Hij is 32 jaar oud wanneer hij zijn eerste missionarisopdracht opneemt, in eerste instantie bij de Potawatomi van Saint Mary's Mission in Sugar Creek, van waaruit de jezuïeten hun werking in het 'Indiaans Territorium' coördineren. Hij reist in het gezelschap van pater Felix Verreydt,⁵³ de overste van die missie.⁵⁴

37. N.N., Levensschets van den Zeer Eerwaarden Heer Stefanus Modestus Glorieux door een van zijn geestelijke kinderen, Boekhandel van O.L.V. van Lourdes, Oostakker, 1940

38. Great Western – wikipedia.nl

39. Brief dd 29.08.1843 aan zijn vader

40. Brief dd 25.09.1843 aan zijn vader

41. Jesuits in the United States – wikipedia.org

42. Borighem Guy, Gezinsreconstructie van Ninove (1796-1905), Het Liedekerks Heemkundig Genootschap, Liedekerke, 2007, deel III, blz. 1299

43. Ook Saint Stanislaus Noviciat genoemd

44. Charles Felix Van Quickenborne s.j. ° Petegem 1788 + Portage des Sioux 17.08.1837

45. Pieter Jan (Pierre Jean) De Smet s.j. ° Dendermonde 30.01.1801 + Saint Louis, Missouri 23.05.1873

46. Christiaan Jacob Adriaan Hoecken s.j. ° Tilburg 28.02.1808 + Missouri River 19.06.1851

47. St. Stanislaus Seminary – wikipedia.org

48. Brief dd 07.05.1844 aan zijn zus en schoonbroer

49. Judocus Van Assche s.j. was pastoor van de Saint Ferdinand parochie van 1840 tot 1853

50. Our History - <https://stferdinandstl.org/history>

51. Brief dd 27.10.1844 aan zijn vader

52. Johannes Andreas Jacobus Olivier Benedictus Rottheir Van de Velde s.j. ° Lebbeke 03.04.1795 + Natchez, 13.11.1855 was o.m. rector van Saint Louis University, bisschop van Chicago, Illinois van 1849 tot 1852 en bisschop van Natchez, Mississippi van 1853 tot 1855

53. Johannes Felix Livinus Verreydt s.j. ° Diest 1798 + Saint Louis, Missouri 1883

54. Father Hoecken's Diary of the Potawatomi Mission at Sugar Creek, appendix in Kinsella Thomas H., A Centenary of Catholicity in Kansas 1822 – 1922, The History of our Cradle Land, The Casey Printing co., Kansas City, 1921, blz. 223 - 236

De bewaarders van het haardvuur ⁵⁵

Het stamland van de Potawatomi bevindt zich tot het einde van de 16de eeuw op het schiereiland Michilimackinac, tussen het Huronmeer en het Michiganmeer. Oorspronkelijk vormen de Ojibwa, de Odawa en de Bodéwadmí – wat ‘de bewaarders van het haardvuur’ betekent – één natie.⁵⁶ Al in de 17de eeuw maken de Potawatomi kennis met de Franse jezuïtenmissionarissen⁵⁷ Isaac Jogues,⁵⁸ Charles Raymbaut⁵⁹ (1641) en Jacques Marquette⁶⁰ (1673).

Door de uitbreiding van de Franse, Britse en Nederlandse kolonies zijn de Potawatomi, net als veel andere inheemse volkeren, in de 18de eeuw geleidelijk westwaarts gedreven, naar het gebied van de huidige staten Wisconsin, Illinois en Indiana. Hun volk leeft gedecentraliseerd, verspreid over die verscheidene regio's. Oorspronkelijk zijn ze een semisedentair volk. In de lente en de zomer doen ze aan landbouw, ze kweken granen, bonen en tabak. Vanaf de herfst splitsen ze zich in kleinere clans om naar hun winterjachtvelden te trekken. Ze vissen en ze jagen op herten, elanden, grote vogels en bevers voor voedsel en kleding. Beide geslachten kunnen leiderschap in hun gemeenschap opnemen maar de mannen vechten de oorlogen uit, zowel tegen andere stammen als tegen blanke kolonisten. Op religieus vlak volgen ze traditioneel hun sjamanen. In het begin van de 19de eeuw trekken ze onder druk van verdere kolonisatie verder ten westen van de Mississippi. Naar het voorbeeld van de stammen van de *Great Plains* nemen ze daar het gebruik van de collectieve buffeljacht over. Van 1820 af voeren de Verenigde Staten een beleid waarbij ze inheemse stammen ‘verdragen’ opdringen waarbij die grond moeten afstaan en over grote afstanden worden verplaatst naar toegewezen locaties, de zg. reservaten. Met het *Second Treaty of Prairie du Chien* van 1829 verliezen de Potawatomi grote delen van hun grondgebied in Michigan en Wisconsin, met het *Treaty of Chicago* van 1833 worden hun woon- en jachtgronden in Illinois en Indiana afgenomen. De eerste katholieke missie voor de Potawatomi wordt in 1838 gesticht in Council Bluffs, Iowa, door pater Pieter Jan De Smet. Hij strijdt er vooral tegen het alcoholisme. In 1839 is het ook hij die de vrede onderhandelt bij een bloedig conflict tussen de Potawatomi en de Sioux.⁶¹

55. McClen Shaun, Potawatomi Tribe History, Culture and Facts, Indigenous History, 2023 en Potawatomi – britannica.com

56. Ojibwa = Chippewa, Odawa = Ottawa, Bodéwadmí = Potawatomi

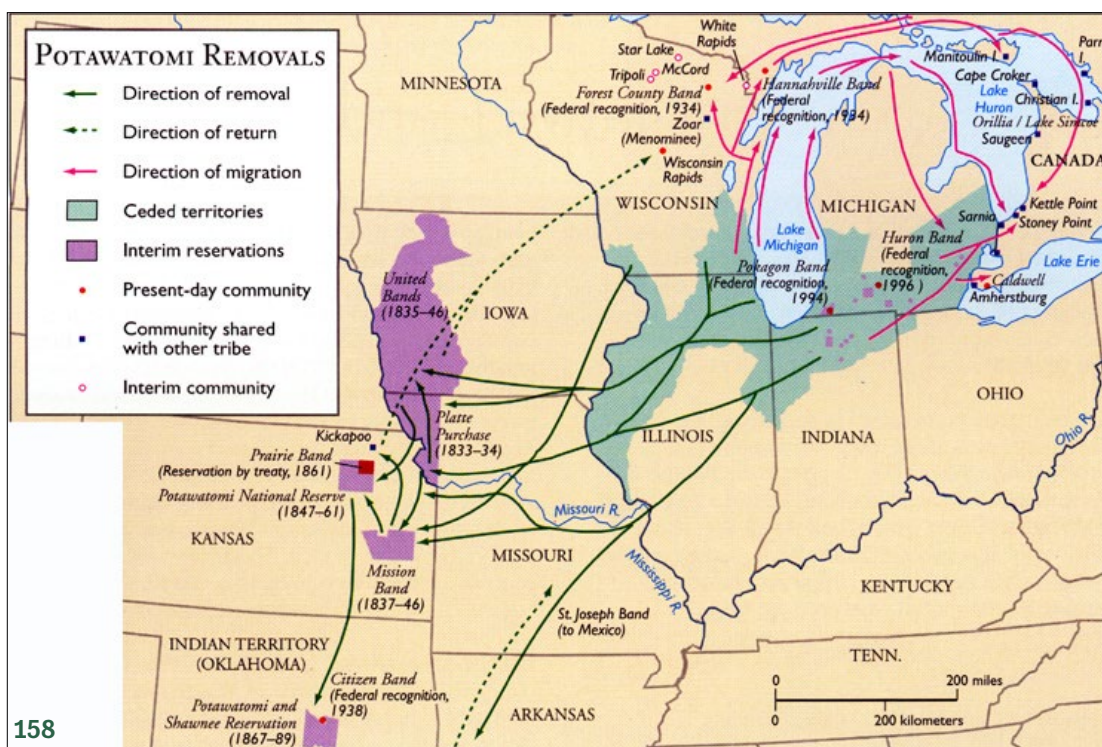
57. Gentges Mary E., Pioneer Priests and Brothers of St. Mary's Mission, taken from St. Mary's Magazine, 1986

58. Isaac Jogues s.j. ° Orléans 10.01.1607 + Ossemenon, Canada 18.10.1646, heilig verklaard op 29.06.1930

59. Charles Raymbault s.j. ° 1602 + 1643 Quebec

60. Jacques Marquette s.j. ° Laon 01.06.1637 + Ludington, Michigan 18.05.1675

61. Pierre-Jean De Smet – britannica.com

De verplaatsingen van de Potawatomi in de 18de en 19de eeuw.

Saint Mary's Mission in Sugar Creek⁶²

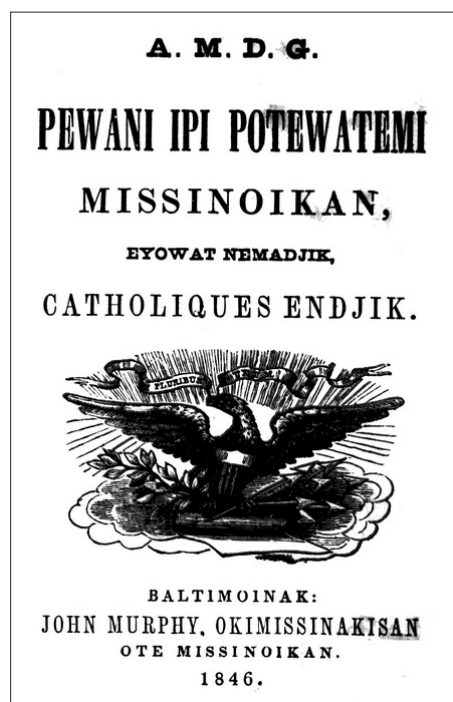
Eind 1837 krijgt pater Christiaan Hoecken, dan hoofd van de Kickapoo Mission in Salt Creek, Kansas, een vraag om priesters te sturen naar een groep van een honderdvijftigtal christen Potawatomi die op bevel van de regering zijn overgeplaatst van de Wabash River in Indiana naar zuidoost Kansas, nabij de grens met Missouri. De regering stuurt in de hitte van augustus nogmaals achthonderd leden van dezelfde stam van Indiana naar het westen in een geforceerde dodenmars met militair escort, de zg. *Trail of Death* van de Potawatomi. In oktober 1838 wordt pater Hoecken zelf overgeplaatst naar die eerste groep. Een maand later komen daar de ongeveer zeshonderdvijftig overlevenden van de tweede groep aan. Onderweg zijn de meeste ouderlingen en heel wat kinderen omgekomen. De stam trekt in maart 1839 vijftien mijl verder naar het zuiden, nabij de grens met Missouri naar Sugar Creek,⁶³ waar pater Hoecken Saint Mary's Mission sticht.

Christiaan Hoecken is een talenvirtuoos, hij beheerst naast het Nederlands ook Frans, Engels, Latijn en niet minder dan twaalf inheemse talen. Hij stelt een catechismus en een gebedenboek op in de taal van de Potawatomi. In de zomer van 1839 is hij echter aan het einde van zijn krachten en hij gaat op rust in Saint Louis. Hij wordt als missieoverste opgevolgd door pater Herman Gerard Aelen, die in 1840 een jongensschool opent voor wat men vanaf dan de Mission Potawatomi noemt. Een jaar later komt daar een meisjesschool bij onder de leiding van vier Zusters van het Heilig Hart, gestuurd door pater Pieter Jan De Smet. De jongens worden onderwezen in de land- en huizenbouw, de meisjes in de huishoudkunde. De jezuïeten van Saint Mary's Mission zorgen niet alleen voor de Potawatomi, zij verlenen ook de geestelijke bijstand aan de blanke kolonisten langs de Missouri – Kansasgrens.

62. Early Jesuit contacts with the Indians of Kansas – website van Saint Mary's Mission – www.smac.edu/en

63. De naam Sugar Creek verwijst naar de talrijke esdoorns in dat gebied – van het sap wordt siroop gemaakt

64. Father Hoecken's Diary, o.c.

Catechismus in het Potawatomi door Christiaan Hoecken, 1846.

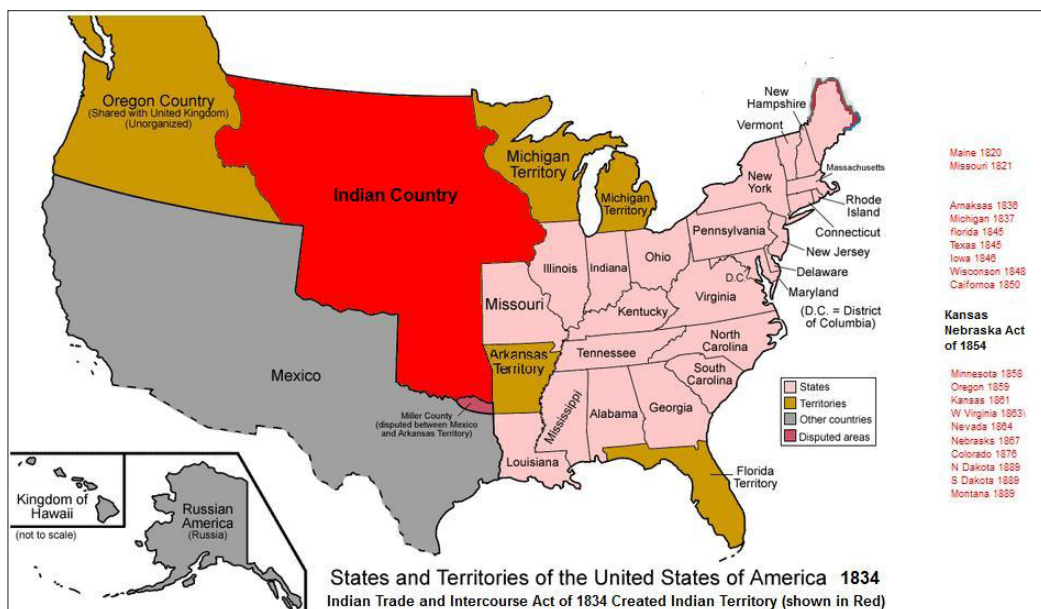
Op 31 oktober 1844 komt François Xavier De Coen aan in Saint Mary's Mission, samen met pater Felix Verreydt,⁶⁴ die pater Aelen als overste is opgevolgd in 1841. Hij maakt er kennis met pater Hoecken, stichter van de missie, die is teruggekeerd uit Saint Louis.

Missionaris in het Indiaans Territorium

Pater De Coen staat niet alleen ten dienste van de Potawatomi, maar hij reist – net als zijn confraters – ook verder naar de stammen in het ‘Indiaans Territorium’. Dat gigantisch gebied, officieel het *Unorganized territory of independent Indian nations of the United States* omvat grosso modo het grondgebied van de huidige staten Minnesota, Iowa, North Dakota, South Dakota, Nebraska, Kansas, Montana, Wyoming, Colorado en Idaho. Het territorium is in 1834 wettelijk ingesteld door de *Trade and Intercourse Act* die bepaalt dat het land ten westen van de Mississippi, uitgezonderd Missouri en Louisiana, exclusief ‘indiaans’ grondgebied zou zijn. De inheemse volkeren uit het oosten van de Verenigde Staten zullen daar naartoe worden geleid en er mogen zich geen blanken vestigen. Door dezelfde wet wordt het verkopen van wapens en alcohol aan de ‘indianen’ verboden. Maar eer de wet in de praktijk wordt gebracht, spoelt al een nieuwe golf kolonisten in westelijke richting en het verbod op alcohol blijft evenzo dode letter.⁶⁵

65. Indian Territory – wikipedia.org

66. Gentges Mary E., o.c.

Staten en territoria na de Indian Trade and Intercourse Act, 1834.

De paters herstellen het contact met de afstammelingen van ‘indianen’ die reeds in de 17de en 18de eeuw door jezuïeten zijn gekerstend, zoals de Ottawa, Chippewa, Peoria, Wea, Miami, Sauk en Kaskasia. Pater De Coen rijdt geregeld te paard mijlenver om voor hen missen op te dragen, kinderen te dopen en de sacramenten toe te dienen. Tolken helpen hem bij zijn werk, zelf kent hij tot zijn spijt geen inheemse talen.⁶⁶ De taken van de paters en de broeders gaan verder dan het religieuze, zij brengen medicijnen, geven richtlijnen rond hygiëne en ze bemiddelen bij conflicten tussen de stammen. Zo nodig zijn ze ook kleermaker, schoenmaker, bakker, slager of smid. Een bron van frustratie is de niet aflatende strijd tegen alcoholisme. Zij staan ook ter beschikking van de immigranten in handelsposten, militaire forten, ontluikende stadjes en afgelegen *farms* en *ranches*. Het leven *on the road* is hard, ze trotseren zowel de hitte als de bittere kou, ze leggen te paard immense afstanden af en ze steken gevaarlijk gezwollen rivieren over, ze slapen vaak onder de sterren en ze delen het karig voedsel van hun inheemse parochianen.

Naar de Ottawa, Chippewa, Peoria en Wea⁶⁷

Op 10 januari 1845 vertrekt pater De Coen voor het eerst naar het reservaat van de Ottawa, met de bedoeling daar een missie op te zetten en afspraken te maken voor het opdragen van de mis en het toedienen van de sacramenten eens in de maand. Dat lukt, op 7 februari reist hij al terug naar de Ottawa om daar zijn taken uit te voeren. Het stamland van de Ottawa ligt waar zich in de 18de en 19de eeuw de grens tussen het noordoosten van de VSA en het zuidoosten van Canada heeft gevormd. Onder druk van de Europese immigratie zijn ze in 1817 naar reservaten in Blanchard's Creek en Little Auglaize River in Ohio verdreven. Met de *Indian Removal Act* van 1834 zijn vier stammen naar Kansas overgeplaatst, nl. de Blanchard's Creek, de Little Auglaize, de Roche du Boeuf en de Wolf Rapids.⁶⁸

Wanneer pater De Coen op 10 maart voor de derde maal op excursie trekt naar de Ottawa, maakt hij van die gelegenheid gebruik om met de stammen van de Chippewa en de Peoria kennis te maken. Volgens hun mondelinge overlevering stammen de Chippewa uit de monding van de Saint Lawrence River aan de Atlantische kust, nu Quebec. Na de oorlog van 1812 - 1815 tussen de Verenigde Staten en Groot-Brittannië,⁶⁹ waarin ze met de Britten meevechten, worden ze met geweld - waar ze zich hevig tegen verzetten - naar reservaten in Keweenaw Peninsula en Upper Peninsula in Michigan overgeplaatst. Verschillende clans worden naar Kansas gestuurd, samen met de Potawatomi.⁷⁰

Op 18 april vertrekt pater De Coen met twee 'indiaanse' tolken om bij de Peoria en de Wea missieposten te stichten. De leiders van beide stammen komen in raad bijeen om zijn voorstel te aanhoren. Aan het einde van zijn toespraak overleggen ze en ze stemmen toe dat hij hun kinderen mag dopen. Ze vragen hem om twee weken later terug te komen om hen de katholieke godsdienst uit te leggen en ze verzekeren hem dat hun stamgenoten de leer en de praktijk van de godsdienst zullen aannemen. De Peoria dienen met het *Treaty of Edwardsville* van 1818 te verhuizen van Illinois naar Missouri en met het *Treaty of Lewisville* nogmaals naar Kansas nabij de Osage River.⁷¹ De Wea, van oorsprong uit Ohio aan de Great Miami River, worden in 1820 verplaatst naar Arkansas en Missouri en vandaar eveneens naar Kansas in het 'Indiaans Territorium'.⁷²

Op uitnodiging opperhoofd Estanikwot reist François Xavier De Coen begin mei 1845 terug naar de Chippewa, die na overleg met de Ottawa tot het besluit komen dat ze allen dezelfde religie moeten volgen, aangezien de Potawatomi, de Ottawa en de Chippewa broedervolkeren zijn die in oorsprong tot één natie behoren.

De blanke kolonisten worden niet vergeten. Op 8 mei 1845 gaat pater De Coen naar de Duitse nederzetting bij Deepwater, in het westen van Missouri, om daar de mis op te dragen en de sacramenten toe te dienen aan de katholieken. Duitsers zijn dan de grootste groep immigranten in Kansas. Net als andere Europeanen immigreren sommige om economische redenen, anderen om een religieus of politiek motief. In juli 1845 wordt een missieproject gestart voor de soldaten van Fort Scott, van wie de meesten opgevoed zijn in het katholiek geloof. Die opdracht wordt toevertrouwd aan François Xavier De Coen, en met succes. Fort Scott in Bourbon County aan de Marmaton River in Kansas, is in 1842 door het Amerikaans leger opgericht om de eenheden te steunen die de *Permanent Indian Frontier* bewaken.⁷³

In september en oktober 1845 is zijn aanwezigheid vereist in Saint Mary's Mission; er heerst een epidemie onder de Potawatomi en er zijn veel doden te betreuren, vooral onder de kinderen. Begin 1846 kan hij zijn missiewerk bij de Peoria hervatten.

67. Father Hoecken's Diary, o.c.

68. Odawa – wikipedia.org

69. Met beide kampen strijden diverse inheemse volkeren mee. De oorlog wordt officieel beëindigd met de Vrede van Gent.

70. Ojibwe – wikipedia.org

71. Peoria – wikipedia.org

72. Wea – wikipedia.org

73. Fort Scott – wikipedia.org

Bij de Osage

In juni 1846 wordt François Xavier De Coen uitgezonden naar een reservaat van de Osage.⁷⁴ Die staan bekend als harde oorlogszuchtige krijgers en hij schrijft aan zijn vader *je me suis rendu au pays des sauvages*.⁷⁵ De natie van de Wazhazha⁷⁶ vindt haar oorsprong in de Ohio- en Mississippivaleien. Vanaf de 18de eeuw zijn ze meer naar het westen geïmmigreerd onder druk van de Irokezen. Begin 19de eeuw zijn de Osage de dominante macht in het gebied tussen de Missouri en de Red Rivers en ze worden er gevreesd door hun burens. Bij een verdrag met de Verenigde Staten wordt hun in 1825, op belofte van steun om een landbouwgemeenschap op te zetten, een nieuw gebied toegewezen in zuidoost Kansas, het *Osage Diminished Reserve*. Daar ontwikkelt zich later de stad Independence.⁷⁷ Zowel protestantse als katholieke missionarissen zijn in het reservaat actief. Wanneer er in 1837 een pokkenepidemie uitbreekt, verlaten de protestanten het reservaat maar de jezuïeten blijven om de zieken bij te staan. In 1844 sticht pater Felix Verreydt een missie bij de Osage.⁷⁸ Betrouwend op de 'zwarttrokken' zijn zij vragende partij om meer priesters naar hen te sturen, voor bijstand aan hun gemeenschap en om onderwijs te verstrekken aan hun kinderen.⁷⁹ Pater De Coen is één van die zendelingen en hij heeft naast het klassieke missiewerk als bijzondere opdracht het toezicht op het bouwen van een school, die gerund zal worden door de Zusters van Loretto.⁸⁰ In augustus 1846 doopt hij een groot aantal kinderen bij de Osage, het is zijn laatste belangrijke opdracht voor Saint Mary's Mission.⁸¹

Pater De Coen doet aan intensief missiewerk van november 1844 tot september 1846, wanneer hij door zijn provinciale overste wordt opgeroepen de missie te verlaten om in Saint Louis aan de slag te gaan.⁸²

Naar het onderwijs / De verhuis van Saint Mary's Mission

In het najaar van 1846 reist hij naar Saint Charles,⁸³ de noordwestelijke voorstad van Saint Louis aan de Missouri River in het oorspronkelijk gebied van de Ilini en Missouri stammen.⁸⁴ Op een site aan Second Street bevindt zich daar een residentie voor de jezuïeten die er een jongensschool houden.⁸⁵ Hij werkt daar een tweetal jaar,⁸⁶ in de school en in de Saint Charles Borromeo parochie.

74. Father Hoecken's Diary – o.c.

75. Brief dd 18.02. 1846 aan zijn vader

76. In hun taal betekent dit volk van de kalme wateren, cfr. Frans *eau sage* wordt Osage

77. Independence, Kansas – niet te verwarren met Independence, Missouri

78. Gentges Mary E., o.c.

79. Osage – wikipedia.org en britannica.com

80. Gentges Mary E., o.c.

81. Father Hoecken's Diary, o.c.

82. idem

83. Brief dd 18.08.1847 aan zijn vader

84. St. Charles, Missouri – wikipedia.org

85. St. Charles Borromeo – History of the Parish, borromeoparish.com/history

86. Brief dd 12.03.1848, de laatste aan zijn vader (overleden op 26.06.1848)

Brief van Saint Louis via New York en Le Havre aan vader De Coen, brouwer in Ninove.
Bron: KADOC.

Links: Saint Mary's Mission, Kansas - eind 19de eeuw.

Rechts: de meisjesschool, Saint Mary's Mission, Kansas, eind 19de eeuw.

Met het *Council Bluffs Treaty* van 1846 wordt aan de Mission Potawatomi een nieuw gebied toegewezen, negentig mijl verder gelegen op de beide overs van Kansas River – zij moeten nogmaals verhuizen, net als de missie.⁸⁷ Overste Felix Verreydt is inmiddels tot de vaststelling gekomen dat de landbouw in Sugar Creek belemmerd wordt door het gebrek aan voldoende vruchtbare grond om (vooral) maïs te kweken, het belangrijkste gewas van de 'Indianen'.⁸⁸ Hij gaat op zoek naar nieuwe terreinen en vindt die in het zuidoosten van Kansas. In de zomer van 1848 wordt daar de nieuwe missie gesticht en in de volgende jaren ontwikkelt zich rond die missie het stadje Saint Marys, een laatste halte van de 'beschaving' op de *Oregon Trail*⁸⁹ naar het Wilde Westen. In november 1849 wordt pater Verreydt als overste opgevolgd door pater Jan Baptist Duerinck,⁹⁰ die de missie uitbouwt tot een model landbouwbedrijf.⁹¹

In 1849 is François Xavier De Coen één van de drie jezuïeten uit Missouri die aan Rome worden voorgedragen als hoofd van het nieuw ingesteld apostolisch vicariaat van het 'Indiaans Territorium' ten Oosten van de Rocky Mountains. Dat toont aan hoezeer zijn inzet wordt geapprecieerd. Paus Pius IX benoemt in 1850 evenwel de Savoyard Jean Baptiste Miège, die bij zijn aanstelling ook de titel krijgt van bisschop van Messene.⁹² De pas aangestelde bisschop wil graag pater De Coen als zijn rechterhand, om hem opnieuw als missionaris naar het 'Indiaans Territorium' te zenden. Maar de nood aan leraars in de Amerikaanse jezuïetencolleges is dan zo groot dat hij in het onderwijs moet blijven. De drie volgende jaren krijgt hij opdrachten in Kentucky aan het Saint Aloysius College in Louisville,⁹³ aan het Saint Joseph's College in Bardstown,⁹⁴ dan opnieuw in Saint Charles, Missouri⁹⁵ en vervolgens nogmaals in Louisville.⁹⁶

Eind 18de eeuw is Bardstown het eerste katholieke diocees ten Westen van de Appalachen. Het Saint Joseph's College is er in 1819 gesticht door de eerste bisschop, Bénédict Joseph Flaget.⁹⁷ In 1848 wordt het college overgenomen door de jezuïetenprovincie van Missouri. Pater Peter Verhaegen⁹⁸ is er de eerste directeur van de nieuwe inrichtende macht. De Zusters van Loretto zorgen er voor de refter, de slaapzalen en de infirmerie, geholpen door Afro-Amerikaanse slaven.⁹⁹ François Xavier De Coen vervult er in 1850 een korte opdracht onder pater Verhaegen.¹⁰⁰

Het Saint Aloysius College in Louisville is in 1849 door de jezuïeten opgericht. Louisville is dan het belangrijkste katholieke centrum in Kentucky, nadat in 1840 de zetel van het bisdom van Bardstown naar daar is overgeplaatst. Aan het college worden Engels, Frans, Duits, Latijn en Grieks onderwezen. In de twee perioden dat François Xavier De Coen er als docent is aangesteld, zijn de Vlaamse paters François Xavier d'Hoop en Adriaan Van Hulst er de opeenvolgende superiors. De school, die teert op de opbrengst van *fancy fairs* en donaties, is echter geen lang bestaan beschoren en sluit wegens financiële problemen na amper drie schooljaren

87. Early Jesuits contacts with the Indians of Kansas, o.c.

88. Félix Verreydt – fr.wikipedia.org

89. Een 3.500 km lange huijkarweg van Missouri naar Oregon aan de Stille Oceaan

90. Jan Baptist Duerinck s.j. ° 1809 + 1857 Kansas River (verdrongen)

91. Gentges Mary E., o.c.

92. Jean Baptiste Miège s.j. ° Mercury, Hertogdom Savoye 18.09.1815 + Woodstock, Maryland 21.07.1884 was van 1850 tot 1857 apostolisch vicaris van het Indiaans Territorium en titulair bisschop van Messene, Griekenland

93. Garraghan Gilbert J. s.j., *The Jesuits of the Middle United States*, Loyola University Press, Chicago, 1984, blz. 273

94. Brief dd 06.07.1850 aan zijn zus en schoonbroer

95. Brief dd 14.11.1850 aan zijn zus en schoonbroer

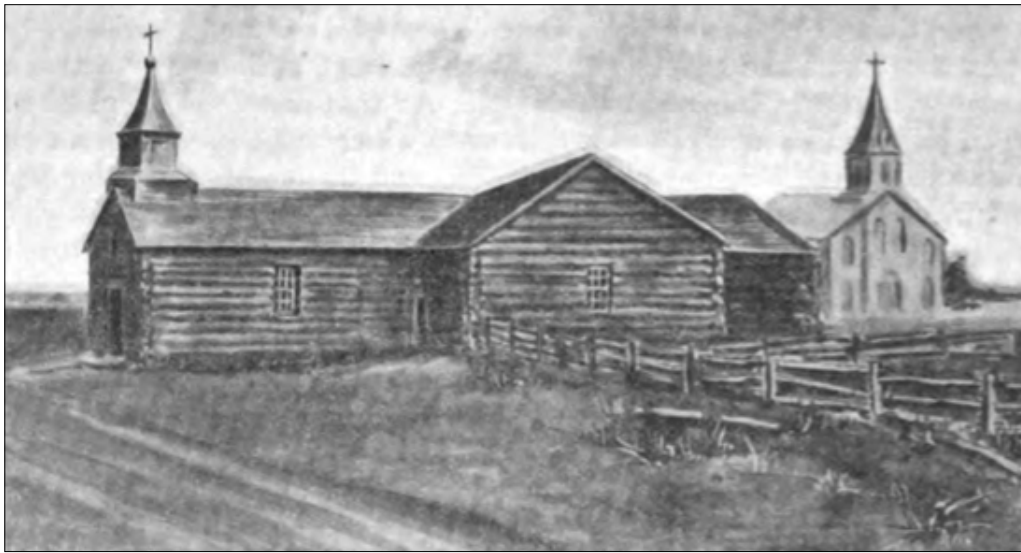
96. Brief dd 04.01.1852 aan zijn zus en schoonbroer

97. Bénédict Joseph Flaget p.s.s. ° Contournat, Auvergne 07.11.1767 + Louisville, Kentucky 11.02.1850 was bisschop van Bardstown en Louisville van 1808 tot 1850

98. Peter Verhaegen s.j. ° Haacht 21.06.1800 + Grand Coteau, Louisiana 21.07.1868, broer van de liberale vrijmetselaar Pierre Théodore Verhaegen, stichter van de ULB

99. Schmidt Kelly L., *Enslavement at St. Joseph College, Bardstown, Kentucky*, 2020

100. Brief dd 06.07.1850 aan zijn zus en schoonbroer

Saint Mary's Mission, Kansas 1854.

in 1852.¹⁰¹ Na de sluiting van het Saint Aloysius College wordt François Xavier De Coen aangesteld aan de universiteit van Saint Louis in Missouri.

Inmiddels heeft in 1851 bisschop Miège zijn intrek genomen in de nieuwe Saint Mary's Mission in Kansas. Het houten kerkje van de missie wordt dan de 'kathedraal' van een gebied dat de huidige staten Colorado, Noord-Dakota, Zuid-Dakota, Kansas, Montana, Nebraska en Wyoming omvat.¹⁰²

Saint Louis University

Gesticht in 1818 als Saint Louis Academy, vanaf 1820 Saint Louis College en in 1827 overgenomen door de jezuïetenorde, wordt deze instelling onder haar rector pater Peter Verhaegen in 1832 omgevormd tot de eerste universiteit ten westen van de Mississippi. Medestichter is pater Charles Ferdinand Van Quickenborne en verscheidene Vlaamse jezuïeten zijn er in het midden van de 19de eeuw de opeenvolgende superiors en rectors.¹⁰³ In de periode dat François Xavier De Coen er werkzaam is, wordt de universiteit geleid door pater Jan-Baptist Druyts.¹⁰⁴

Hij houdt ook contact met het 'thuisfront'. Pieter Jan De Smet, die naar België terugreist om fondsen te werven voor het missiewerk, neemt zijn brieven mee naar familie en vrienden. Hij schrijft aan zijn zus Catherina en zijn schoonbroer Charles Van Steenberghe in Ninove¹⁰⁵ en aan zijn jongste broer Charles Louis De Coen, dan onderpastoor in Aalst.¹⁰⁶ Een kettingbrief is gericht aan zijn 'oude confraters'.¹⁰⁷ Onder hen (*vonden we tot nu terug*) Josephus Ludovicus Vergauwen, gewezen onderpastoor in Ninove en stichter en directeur van de Zusters HH Harten, Bernardus Van der Haeghen en Adolphus Van Cleemputte, beiden eveneens onderpastoor in Ninove.

Bij de universiteit hoort een parochie, de Saint Francis Xavier College Church op de hoek van Ninth Street en Washington Avenue, waar pater De Coen als pastoor is aangesteld.¹⁰⁸ Op 2 februari 1854 legt hij in Saint Louis zijn definitieve plechtige gelofte af bij de Sociëteit van Jezus.¹⁰⁹

101. Garraghan Gilbert J., o.c. blz. 266 e.v.

102. John Baptist Miège – wikipedia.org

103. Franciscus Niel (1818 – 1824), Charles Van Quickenborne s.j. (1828 – 1829), Peter Verhaegen s.j. (1829 - 1836), Jacobus Van de Velde s.j. (1840 – 1843), Jan-Baptist Druyts s.j. (1847 – 1854), Johannes Verdin s.j. (1854 - 1859), Ferdinand Coosemans s.j. (1862 – 1868)

104. Jan-Baptist Druyts ° Turnhout 08.12.1811 + Saint Louis, Missouri 10.06.1861

105. Brieven dd 20.04.1853

106. Brief dd 26.04.1853 aan De Coen Carolus Ludovicus ° Ninove 12.03.1820 + Melle 14.09.1867 – tot priester gewijd op 10.06.1843

107. Brief dd 30.04.1853 aan J.L. Vergauwen, J. De Smet, L. De Coen, B. Van Der Haegen, A. Van Cleemputte, Ch. Van Steenberghe, C. De Coen, A. Van Steenberghe

108. Timeline of Saint Louis University - sln.edu/timeline/index

109. Schokkaert Luc (red.), o.c.

Old Saint Louis University, 1890.

Old St. Louis University—Ninth Street and Washington Avenue

Saint Gall's, Milwaukee

In 1855 krijgt François Xavier De Coen een nieuwe opdracht. Samen met Pieter Jan De Smet wordt hij naar Milwaukee gestuurd, de havenstad aan Lake Michigan in de jonge staat Wisconsin.¹¹⁰ Milwaukee telt dan een twintigduizend inwoners, vooral Duitse immigranten. De opdracht van De Smet en De Coen is tweeledig: het pastoraal van de in 1849 gestichte Saint Gall's Parish en de uitbouw van een school. Saint Gall's is een verwaarloosde armtierige parochie in een uitgestrekt moerassig gebied. De priesters rijden te paard tot duizend mijl ver om sacramenten toe te dienen, ze verrichten daar opnieuw het gewone missiewerk. Tijdens hun pastoraal bloeit de parochie evenwel op en ze laten er een stenen kerk bouwen die het verkrotte houten kerkje vervangt.¹¹¹

Tijdens een reis naar Europa in 1848 heeft de eerste katholieke bisschop van Milwaukee, John Martin Henni,¹¹² van de Antwerpse zakenman Guillaume Joseph de Boey¹¹³ een dotatie van zestienduizend dollar gekregen om in zijn diocese een school te stichten. De bisschop doet daarvoor beroep op de jezuïetenprovincie van Missouri, die de opdracht toevertrouwt aan paters De Smet en De Coen. Zij openen de Saint Aloysius Academy van Milwaukee in 1857. De combinatie van het missiewerk en het bestuur van de academie blijkt echter een te zware opdracht en de school komt pas tot bloei onder hun opvolger pater Stanislaus Lalumière,¹¹⁴ die ze overneemt in 1861. In 1907 is de academie uitgegroeid tot de Marquette University, vernoemd naar de Franse missionaris Jacques Marquette.¹¹⁵

Tijdens de Burgeroorlog in Leavenworth, Kansas

Begin 1861 heeft pater De Coen zich uiteindelijk toch bij bisschop Miège gevoegd.¹¹⁶ De bisschop heeft in augustus 1855 zijn zetel overgebracht van Saint Marys naar het welvarende Leavenworth om beter het groeiend aantal kolonisten te bedienen en om het missiewerk in Nebraska te coördineren. In juni 1857 is het bisdom van het 'Indiaans Territorium' evenwel gesplitst in een vicariaat Nebraska en een vicariaat Kansas.¹¹⁷ François Xavier De Coen verricht in het laatst genoemde opnieuw missiewerk bij de talrijke 'indiaanse' volkeren, die zowat drie vijfden uitmaken van de katholieken in zijn werkgebied.¹¹⁸

110. In 1849 toegetreden tot de Verenigde Staten

111. Gentges Mary E., o.c.

112. Johannes Martinus Henni ° Misanenga, Zwitserland 15.06.1805 + Milwaukee, Wisconsin 07.09.1881 was aartsbisschop van Milwaukee van 1843 tot 1881

113. Guillaume Joseph de Boey was een vriend van Pieter Jan De Smet en een mecenas voor de jezuïeten in Noord-Amerika – wikipedia.fr

114. Stanislaus Petty Lalumière s.j. ° Vincennes, Indiana 13.02.1822 + Milwaukee, Wisconsin 23.03.1895

115. Marquette University, The Catholic Encyclopedia, o.c. *en* Roman Catholic Church of the Gesu, Historic Designation Study Report, 1983 - <https://city.milwaukee.gov>

116. Gentges Mary E., o.c.

117. John Baptist Miège – wikipedia.org

118. Diocese of Leavenworth – catholic.com/encyclopedia

Leavenworth, gelegen op de westelijke oever van de Missouri River aan de grens tussen Kansas en Missouri, is dan een broeinest van conflicten tussen voor- en tegenstanders van de slavernij, wat geregeld leidt tot vechtpartijen op straat en tijdens politieke meetings. In de aanloop naar de Amerikaanse Burgeroorlog halen de abolitionisten de overhand en op 29 januari 1861 treedt Kansas toe tot de Noordelijke Unie. De oorlog tussen Noord (de Unie) en Zuid (de Confederatie) breekt uit op 12 april 1861 met een aanval van de Zuidelijken op Fort Sumter in de haven van Charleston, South Carolina. Niet alle slavenhoudende staten sluiten zich aan bij de Confederatie, Kansas en Missouri doen dat bijvoorbeeld niet, maar ze hebben twee verschillende overheden, één van de Unie en één van de Confederatie.¹¹⁹ Officieel blijven de jezuïeten neutraal in het conflict, zij kiezen geen partij. Pater De Coen blijft gedurende een groot deel van de Burgeroorlog zijn plicht doen in Leavenworth, maar hij zal het einde van de oorlog (9 april 1865) niet beleven...

François Xavier De Coen brengt tijdens zijn verblijf in Milwaukee en in Leavenworth regelmatig verslag uit over zijn doen en laten, over zijn werk, over de missies en over de Burgeroorlog aan zijn broers en zussen in Ninove.¹²⁰ Hij correspondeert ook met zijn jonge neef Auguste Van Steenberghe,¹²¹ student in de rechten, zoon van zijn zus Catherina.¹²²

Definitief terug naar de Potawatomi...

Pater De Coens gezondheid is gebroken, zijn longen zijn aangetast en hij gaat in de zomer van 1864 op rust in de nieuwe Saint Mary's Mission in Kansas. Sinds 1862 is zijn goede vriend pater Johannes Diels¹²³ daar de overste. Zo keert hij terug naar de Potawatomi, de natie die hij kent uit het begin van zijn missionarisloopbaan. Op zaterdag 16 juli maakt hij een rondrit in het 'indiaans' reservaat en hij trekt zich daarna terug in het salon van de missie, naast de kamer van overste Diels, om te bidden. Broeder Louis De Vriendt¹²⁴ brengt hem zijn brevier en pater De Coen zegt hem nog dat het zo'n mooie dag is, het feest van Onze-Lieve-Vrouw van de berg Karmel. De volgende morgen, zondag 17 juli, draagt pater Maurice Gailland¹²⁵ de mis van halfzeven op. Wanneer hij het kerkje verlaat wordt hij aangesproken door een 'indiaanse' vrouw, Mrs. Lasley, de echtgenote van een Canadese handelaar. Ze vraagt hem of er een vreemde pater op bezoek is. Wanneer pater Gailland dat bevestigt, vertelt ze hem dat haar dochtertje Mary de avond daarvoor uit haar slaap wakker schoot en riep *"vader, moeder, kijk, de Amerikaanse priester van Saint Mary's Mission stijgt op ten hemel!"* Door die vreemde woorden getroffen snellen pater Gailland en broeder De Vriendt naar het salon waar ze pater De Coen dood aantreffen. De Potawatomi komen enkele dagen later massaal naar zijn begrafenis, hij was bij hen zeer geliefd sinds zijn missionaristijd in Sugar Creek.¹²⁶ Op zijn bidprentje staat gedrukt *mourut à la mission de Ste Marie, parmi les Pottowatomies*.

Pater Gailland begeeft zich naar het huisje van de familie Lasley, ongeveer een kwart mijl ten zuiden van de missie, om de kleine Mary te ondervragen. Het meisje, dan drie of vier jaar oud en ziekelijk (ze overlijdt wanneer ze zes is), bevestigt haar verhaal.¹²⁷ Zo ontstaat de mythe van de vrome dood van pater De Coen.

Het is zijn confrater Pieter Jan De Smet die de familie op de hoogte brengt van het overlijden. Hij schrijft met de nodige details – die enigszins afwijken van het verhaal hierboven – aan zijn broer Charles Louis De Coen,¹²⁸ die dan pastoor is in Melle:

119. American Civil War – wikipedia.org

120. Brieven dd 24.04.1856, 08.07.1857, 11.05.1858, 30.12.1858, 08.12.1859, 04.10.1860 (Milwaukee) en 04.02.1862, 20.01.1863 (Leavenworth)

121. Auguste Louis Ghislain Van Steenberghe ° Ninove 15.12.1844 + Ninove 18.10.1873 – was vrederechter in Sint-Kwintens-Lennik – overlijdensakte 1873/114, Stadsarchief Ninove

122. Twee brieven dd 28.01.1863

123. Johannes Franciscus Diels s.j. ° 1821 + 1878

124. Ludovicus De Vriendt s.j. ° Gent 24.02.1820 + Saint Marys, Kansas 08.04.1883

125. Maurice Gailland s.j. ° Valois, Zwitserland 27.10.1815 + Saint Marys, Kansas 12.08.1877

126. Gentges Mary E., o.c.

127. idem

128. Brief gepubliceerd in de necrologie van het palmares dd 12.08.1877 – Collège et Pensionnat Saint-Michel à Bruxelles, Distribution solennelle des prix, section préparatoire – eigen vertaling uit het Frans

Mijnheer pastoor,

Ik ben net terug van een lange reis naar de Indianen. Ik ben langs Kansas teruggekeerd om onze paters te ontmoeten die dat gebied bedienen. Ik dien een zeer droevige en verontrustende taak te volbrengen, mijn beste eerwaarde heer, maar het zal in elk geval niet ontbreken aan troost. Amper aangekomen bij de Potawatomi, vernam ik het overlijden van uw zeer gewaardeerde en welbeminde broer, E.P. François Xavier De Coen. Het is een onherstelbaar verlies voor die missie in Kansas en voor onze paters in het bijzonder. Het is een van die tegenslagen die nog lang zullen nazinderen. O, mijnheer, als het waar is dat er troost schuilt in het gedeeld zien van spijt, troost uzelf, bid ik u, omdat de uwe scherp wordt aangevoeld door allen die met uw uitmuntende broer hebben samengeleefd. Zijn goedheid, zijn voortreffelijke deugden en zijn onderscheidende talenten hebben hem de affectie, de waardering en het respect van allen bezorgd. Men zei vaak over hem: "hoe beter u hem kent, hoe meer u hem waardeert."

Hij heeft zijn heilig leven beëindigd in de nacht van 16 op 17 juli in het verblijf van de missie van Saint Mary, waar hij naartoe was gekomen om te herstellen van een ernstige astma-aanval en een bloeding in de longen; maar God heeft er anders over beslist. Sinds zijn intrede in de Sociëteit van Jezus en tot de dag van zijn dood was het leven van pater De Coen constant dat van een goede en heilige religieus: stipte opvolging van de regels, zachtheid en liefdadigheid, geduldig bij elke beproeving, voorzichtige en eerbiedige gehoorzaamheid, liefde voor de evangelische armoede, steeds voorbeeldig in het leven, juist en krachtig in alle opdrachten die hij heeft vervuld als overste en als ondergeschikte, toegewijd elk uur en elk moment; in één woord, zijn leven was een aaneenschakeling van daden en ijver voor het heil van de zielen.

Hij heeft een groot aantal bekeerlingen nagelaten, én onder de protestanten die hij terugleidde naar de schoot van de Heer, én onder de katholieken die hij wakker maakte uit hun geestelijke verdoving en die hij herinnerde aan de heilige gebruiken van het geloof. Tijdens gans zijn leven als jezuïet is zijn ijver geen ogenblik verminderd en hij laat ook een naam na die voor altijd en overal zal gezegend zijn: in Saint Louis en Saint Charles in de staat Missouri, in Louisville en in Bardstown in de staat Kentucky, in Milwaukee in de staat Wisconsin, bij de Potawatomi indianen bij wie zijn stoffelijke resten rusten, tenslotte in Leavenworth in de staat Kansas, zijn laatste verblijf bij de zeer eerwaarde Monseigneur Miège, apostolisch vicaris in die contreien. Die eerbiedwaardige prelaat heeft heel wat tranen gestort toen hij het fatale nieuws vernam. Helaas, herhaalde hij, heb ik mijn modelpriester verloren, een broeder en een religieus uitverkoren onder de eerbiedwaardigsten van de Sociëteit van Jezus. Ik heb mijn raadgever verloren, mijn steun. Hoe moeilijk zal het zijn hem te vervangen!

Pater De Coen was amper vier dagen in de missie van Saint Mary waar hij naartoe gekomen was om, zoals we reeds zeiden, zijn gezondheid te laten verzorgen. Hij was vergezeld van de bekwame dokter M. O'Brian uit Leavenworth. Op 16 juli, tegen de avond aan, was hij per koets uitgereden voor een kleine wandeling en om terzelfdertijd enkele van zijn oud-parochianen te bezoeken. Men bemerkte dat hij zoals gewoonlijk kalm en vrolijk was, met een gelukkige glimlach op de lippen en hij sprak goede en bemoedigende woorden. Hij nam het avondmaal om kwart over acht en trok zich kort nadien terug in zijn kamer. Sinds enige tijd bracht hij de nacht door in een grote stoel, de kracht van zijn astma liet hem niet meer toe

om in een bed te liggen. De volgende ochtend, een zondag, vond men hem dood. Te oordelen naar de houding van het lichaam en andere uiterlijke tekenen, was hij niet in nood geweest.

Temidden van de algemene verbijstering ging van mond tot mond een merkwaardig verhaal rond, niet alleen bij de paters van de missie maar zonder onderscheid zowel bij de indiaanse als bij de blanke bevolking. Laat me toe het u eenvoudig te vertellen. De dag na de begrafenis wou E.P. Gailland van de missie van Saint Mary het feit verifiëren en hij begaf zich daartoe naar een ziek klein meisje, ongeveer drie jaar oud. De vader van het meisje is een blanke, katholiek in naam; haar moeder is een Potawatomi indiaanse, zeer gelovig en van een voorbeeldige deugdzaamheid. Zie hier wat die vrouw openhartig en in een eenvoudige taal aan E.P. Gailland vertelde. Ik citeer haar eigen woorden:

“Vorige zaterdag, kort nadat ze naar bed ging, sprak mijn kleine zieke meisje mij met luide stem aan en haar woorden hebben me de dag nadien zeer verbaasd. Plots riep ze: o! o! moedertje, de blanke man is dood! – Wat wil je zeggen mijn kind, antwoordde ik. – Jezus komt de priester halen, was haar antwoord. Het was rond tien of elf uur 's nachts.”

Was dat niet het moment dat onze eerbiedwaardige confrater zijn mooie ziel teruggaf in de handen van onze goddelijke Redder? En past het niet te herinneren aan de mooie woorden van de Schrift: Ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem? ¹²⁹ Heer, de mond van kleine kinderen heeft uw glorie verkondigd. Ik vergat u te zeggen dat op zondagmorgen de dokter verklaard heeft dat de dood al enkele uren geleden was ingetreden en dat de moeder van het kind aan P. Gailland heeft verzekerd dat noch zij noch haar kleine zieke over de ziekte van P. De Coen hadden gepraat en evenmin over zijn aankomst in de missie.

Die pater was op elk punt de waardige opvolger van zijn heilige oom, pastoor Nerinckx, de apostel van Kentucky, en de herinnering aan hem, net als aan dat groot man, zal altijd gezegend zijn in Noord-Amerika.

Gelieve me te herinneren aan de goede en vrome gedachten van uw eerbiedwaardige gelovige zusters en van gans uw eerbare familie.

Ik onderteken met het diepste respect en de meest oprechte achting, in vereniging met uw gebeden en uw heilige offeranden, mijnheer pastoor, uw zeer nederige en gehoorzame dienaar, P.J. De Smet s.j.

P.S. In Leavenworth vond ik het uurwerk van uw oom Nerinckx. Uw broer gebruikte het tot op de dag van zijn dood. Hij had ook een relikwie van hem, een vingerkootbeentje, dat hij had laten inkaderen door de Zusters van Loretto, en verschillende hymnes in het Engels, gecomponeerd door M. Nerinckx ten behoeve van de Lorettinen. Bij de eerste de beste gelegenheid die zich voordoet, zal ik u die voorwerpen toesturen, ze zijn zeer waardevol voor uw familie. Ik zal er ook zijn keppeltje en zijn missionariskruisje bijvoegen.

François Xavier De Coen ligt begraven in Saint Marys op de oude jezuïeten-begraafplaats aan Mount Calvary Road. Een centrale obelisk, waaromheen een dubbele cirkel van eenvoudige grafstenen, markeert de graven van de vroege paters, broeders en zusters, missionaire pioniers van de Amerikaanse grensgebieden. Hun nationaliteiten lezen op de graven als een Latijnse geografie: Belga, Helvetus, Gallus, Germanus, Italus, Hibernus, Anglus.¹³⁰

129. Uit de mond van kinderen en zuigelingen hebt Gij uw roem voltooid

130. Gentges Mary E., o.c.

Graf van François Xavier De Coen in Saint Marys, Kansas
Bron: Find a grave.

Besluit

Na zijn jeugd in Ninove en zijn studies in Gent was François Xavier De Coen zes jaar onderpastoor in Moerzeke en Ronse en vervolgens verbleef hij eenentwintig jaar in de jonge Verenigde Staten en hun grensgebieden, het 'Indiaans Territorium', waar hij zowel als pastoor en missionaris als in het onderwijs werkzaam was, zoals gebruikelijk bij de jezuïeten. Hij hield via briefwisseling altijd contact met zijn familie en vrienden in Ninove.

Is hij in contact gekomen met de slavernij? Ongetwijfeld. Zowel aan het Saint Stanislaus Seminar in Florissant als aan de Saint Louis University en in de missie van Sugar Creek stelden de jezuïeten Afro-Amerikaanse slaven tewerk in de landbouw, in de huishouding, als voerman, enz. Zeker in de vroegere jaren behandelden ze hun slaven niet anders dan andere slavenhouders en hoewel tegen hun principes, werden soms lijfstraffen toegepast. De lokale clerus kocht en verkocht, huurde en verhuurde ook slaven aan andere slavenhouders. Evenwel werden hun slaven gedoopt in de katholieke traditie.¹³¹

Een ander heikel punt uit de geschiedenis dat vandaag aandacht krijgt, is het feit dat scholen voor inlandse volkeren vaak overgingen tot de gedwongen opname van kinderen die al dan niet met geweld bij hun ouders werden weggehaald om hen een 'blanke' opvoeding te geven – een praktijk die in nagenoeg alle koloniale en semi-koloniale gebieden werd toegepast. Blijkbaar gebeurde dat ook in de scholen van Saint Mary's Mission.¹³²

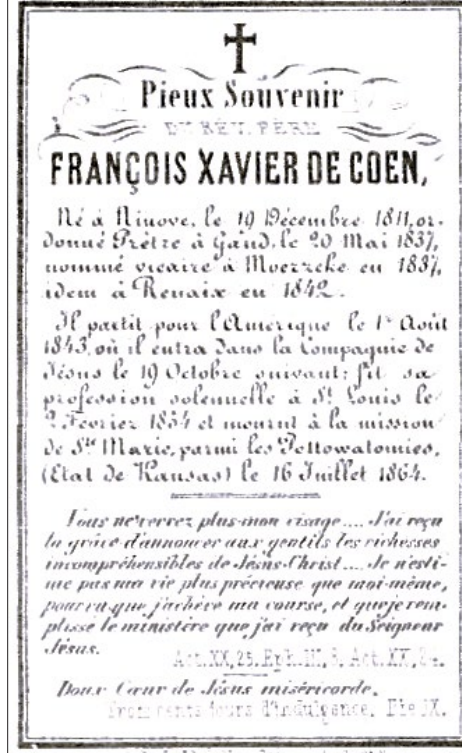
Onder druk van de niet aflatende immigratie voerden de Verenigde Staten een beleid waarbij ze inheemse stammen 'verdragen' opdroegen waarbij die grond moesten afstaan en over grote afstanden werden verplaatst naar de zg. reservaten – nu is dat totaal in strijd met het internationale volkerenrecht.

Pater De Coen en zijn confraters-missionarissen waren 'helden van de oude stempel' en niemand ontkomt aan de tijdsgeest waarin hij leeft. Hun erfenis is evenwel nu nog tastbaar. De Zusters van Loretto¹³³ zijn op verschillende domeinen van liefdadigheid actief in zestien Amerikaanse staten en verder in Bolivia, Chili, China, Ghana, Pakistan en Peru. Saint Mary's College¹³⁴ in Kansas en Saint Joseph's Catholic School¹³⁵ in Bardstown onderwijzen duizenden leerlingen. Saint Louis University¹³⁶ en Marquette University¹³⁷ in Milwaukee zijn topuniversiteiten.

In mei 2015 werd een standbeeld van Pieter Jan De Smet verwijderd van de campus van de Saint Louis University, omdat het een geschiedenis van kolonialisme, imperialisme, racisme en van christelijke en blanke overheersing zou verbeelden...¹³⁸

Stand van het onderzoek

De summiere beschrijving van François Xavier De Coens werk in Amerika door Mary E. Gentges en zijn brieven bewaard in het KADOC hebben structuur gegeven aan dit kennismakingsartikel. Het dagboek van pater Hoecken heeft concrete gegevens uit het begin van zijn missionarisloopbaan toegevoegd. Het is niet uitgesloten dat er bij nader onderzoek nog nuttige bronnen opduiken in Amerikaanse archieven. Zo bevat bijvoorbeeld het archief van Marquette University nog *1 box including writings of Rev. Francis Xavier De Coen s.j. 1844-1845* en de Saint Gall's Parish Records hebben *Letters of Fr. Pieter De Smet to Fr. F.X. De Coen 1855* in hun collectie.¹³⁹ Die brieven – ook die in het KADOC – dienen nog te worden geanalyseerd, ze kunnen deze bijdrage aanvullen en verbeteren. Het lijkt ons een mooi onderwerp voor een masterproef.

Rouwprentje.
Bron: Lith. J.B. De Hemelsoet, Gent.

131. Schmidt Kelly L., Ferguson Saun, Peterson Claire, Enslaved People in the Jesuits' Missouri Province, 2020

132. St. Mary's Mission (Kansas) – wikipedia.org

133. lorettocommunity.org

134. college.smac.edu

135. stjoelelem.org

136. slu.edu

137. marquette.edu

138. Saint Louis University removes racist statue of Fr. De Smet, The Washington Times dd 27.05.2015

139. marquette.edu/library/archives/

- DossierFrancisXavierDeCoens.j.KADOCarchiefref.codeBE/942855/1595/16222
- BrievenFrancisXavierDeCoens.j.KADOCarchiefref.codeBE/942855/1595/17000
- Cloet Michel, Collin Ludo, Boudens Robrecht e.a., Het bisdom Gent (1559 – 1991), Vier eeuwen geschiedenis, Gent, 1991
- Schokkaert Luc (ed.), Biografisch repertorium van de priesters van het Bisdom Gent 1802-1997, KADOC, Leuven, 1997
- odis.be, Online database voor intermediaire structuren
- The Catholic Encyclopedia, Robert Appleton Company, New York, 1911 – newadvent.org
- McClen Shaun, Potawatomi Tribe History, Culture and Facts, Indigineous History, 2023
- Garraghan Gilbert J. s.j., The Jesuits of the Middle United States, America Press, 1938 - Loyola University Press, Chicago, 1984
- N.N., Early Jesuits contacts with the Indians of Kansas, Timeline 1827-1847 *en* The Mission at St. Marys – Pioneer Days, Timeline 1848-1869, smac.edu
- Gentges Mary E., Pioneer Priests and Brothers of St. Mary's Mission, taken from St. Mary's Magazine, 1986, smac.edu
- De Smet P.J. s.j., The Indian Missions in the United States of America under the Care of the Missouri Province of the Society of Jesus, King and Beard Printers, Philadelphia, 1841
- Kinsella Thomas H., A Centenary of Catholicity in Kansas 1822 – 1922, The History of our Cradle Land, The Casey Printing co., Kansas City, 1921

140. Dank aan Rien Windens, Rozemie Steyaert, Georges Vande Winkel en Dirk Van de Perre om de tekst kritisch na te lezen. Dank ook aan Annelies De Leersnijder en Patrick Saliën voor hun taaltips.

Potawatomi eind 19de eeuw.

De auteurs

Stan Pannier

Muinkkaai 9/101
9000 Gent
stan.pannier@kuleuven.be

Marc Van Der Haegen

Edmond De Deynstraat 21
9400 Ninove
the.bakery@hotmail.be

Het LAND van AALST

...paucis in medium adferam. Castrum hic fuit. Aedes etiam habuit Gandavi à Bodelonenfibus coenobitis olim ac forte, cuius etiam nunc cernuntur vestigia. nunc occupatas, Familiam quoque habuit nobilem & antiquam.

Jaargang LXXVII • 2025
Nummer 1

Het LAND van AALST

Jaargang LXXVII • 2025
Nummer 2

Het LAND van AALST

THEMANUMMER:
Julius Goethals, Architect en
stadsbouwmeester van Aalst

Jaargang LXXVII • 2025
Nummer 3

Het LAND van AALST

Jaargang LXXVII • 2025
Nummer 4

VAN DE REDACTIE

Het Land van Aalst • 77 • 2025

1-17	De Ninoofse humanist Pieter Meganck/Petrus Megangus Ninivita (1482/85-1560). Marcel Cock & Dirk Van de Perre
18-38	Buitenpoorteriej onderzocht vanuit de heerlijkheid Herzele (1396-1665). Erwin Van der Hoeven
41-49	In memoriam Marcel Cock (Geraardsbergen 31/8/1945-Schendelbeke 12/2/2025). Dirk Van de Perre
50-53	Bibliografie van Marcel Cock (1964-2025). Georges Vande Winkel & Dirk Van de Perre
54-62	Pieter Meganck en zijn neef Josse Bade. Marcel Cock (†)
63	Addendum: Pieter Meganck hoofd van de school van de abdij van Lobbes? Dirk Van de Perre
64-83	'Un guarson avecq ce culotte en bas'. Sodomie in Aalst in de achttiende eeuw. Jonas Roelens & Jan Lampaert
85-135	Julius Goethals (1855-1918). Architect en stadsbouwmeester van Aalst. Pieterjan De Coninck
137-153	Atlantisch Aalst. De broers Carpentier in de trans-Atlantische slavenhandel, 1780-1795. Stan Pannier
154-170	Een Ninovieter bij de Potawatomi. Het verhaal van François Xavier De Coen, missionaris in Noord-Amerika. Marc Van Der Haegen

Van de redactie

39	Verwelkoming nieuw bestuurslid.
174	Lijst van steunende leden.
175-176	Onze vereniging en ons tijdschrift in 2026.

Lijst van de steunende leden - 2025

Aalst	Cherreté Bart
Aalst	Cherretté-De Block
Aalst	De Coninck Pieterjan
Aalst	De Pierre Danny
Aalst	D'Herdt Danny
Aalst	Geeroms Luc
Aalst	Lemaître Karel
Aalst	Van Damme Mieke
Aalst	Van Der Spiegel-Slembrouck Wouter & Katrien
Denderhoutem	Kiekens Peter
Denderwindeke	Vande Winkel Georges
Diest	Jacobs-Van Bockstaele Maria
Ganshoren	Cassimons Jozef
Gent	Provincie Oost-Vlaanderen
Gent	Van der Hoeven Erwin
Geraardsbergen	De Chou-Maes Freddy
Geraardsbergen	Van Bockstaele Raf
Gijzegem	Vanderhaegen Joseph
Herdersem	Dierickx Fons
Lede	Van Langenhoven Bart
Leuven	Biebaut Gary
Liedekerke	Merckaert Bart
Mechelen	Van den Hove Peter
Meerbeke	De Dobbeleer Gustaaf
Nederhasselt	Schaubroeck - Scheerlinck F
Ninove,	Scheerlinck Hans
Ninove	Van de Kerckhove Hubert
Outer	De Duffeleer Sam
Pollare	Van de Perre Dirk
Schaarbeek	Chanterie François
Sint-Genesius-Rode	D'Hondt Johan
Sint-Martens-Lierde	Vansteenwegen Guy
Sint-Michiels	Hendrickx Dirk
Zandbergen	Dehenau William
Zottegem	Van Bockstaele Geert

Onze vereniging en ons tijdschrift in 2026

Beste lezers,

In 2026 zal ons tijdschrift een aantal belangrijke veranderingen ondergaan.

Naar een digitale toekomst voor Het Land van Aalst

Het was al eerder aangekondigd, en nu is het zover: het vierde nummer van 2025 is de allerlaatste papieren editie van ons tijdschrift. Voortaan verschijnen zowel de Extra-reeks als het tijdschrift uitsluitend in digitale vorm.

Deze beslissing is niet licht genomen en was noodzakelijk. De voorbije jaren heeft onze Vereniging telkens een meerkost van de papieren uitgave gedragen, aangezien de abonnementsprijzen nooit de werkelijke kosten dekten. Zonder de overstap naar een digitale vorm dreigt Het Land van Aalst in een tijdperk van besparingen en stijgende kosten eenvoudigweg te verdwijnen. Dat willen we uiteraard vermijden.

De beperkte middelen waarover we beschikken, willen we daarom inzetten om onze publicaties voor een zo ruim mogelijk publiek toegankelijk te maken via digitale weg.

Daarnaast verandert ook het leesgedrag bij het publiek. Een alsmaar groeiend aantal lezers vindt digitaal de weg naar Het Land van Aalst, via de website, nieuwsbrief of de facebookpagina.

Om de drempel zo laag mogelijk te houden, kiezen we resoluut voor digitale openheid. In tegenstelling tot vele andere tijdschriften plaatsen wij onze inhoud niet achter een betaalmuur. Onze publicaties blijven gratis toegankelijk voor iedereen. De kerntaak van de vereniging blijft immers onveranderd: we willen het lokaal en regionaal historisch onderzoek over ons werkingsgebied, de voormalige kasselrij het Land van Aalst, maximaal beschikbaar stellen en verspreiden.

Om dit alles op een kwaliteitsvolle manier te kunnen blijven aanbieden, zal Het Land van Aalst voortaan drie maal per jaar verschijnen. Die aanpassing biedt onze redactie de tijd om u als lezer een kwaliteitsvol nummer aan te bieden, maar geeft ons ook meer ruimte om andere activiteiten te organiseren, waarbij het lokaal en regionaal historisch onderzoek ontsloten wordt.

Toch liever een papieren exemplaar?

Dat kan nog steeds! We beseffen dat sommige trouwe lezers graag een gedrukte versie lezen. De klassieke papieren abonnementsformule houdt weliswaar op te bestaan, maar we voorzien de mogelijkheid om individuele nummers op aanvraag te bestellen. Via de website zal u voortaan zelf kunnen kiezen welke nummers u in gedrukte vorm wenst te ontvangen. U betaalt dan de kosten voor de druk en de verzending rechtstreeks aan de drukker.

Hoe blijf je op de hoogte?

Trouwe geabonneerden zullen in het voorjaar van 2026 per brief geïnformeerd worden over de wijze waarop zij een gedrukt nummer kunnen bestellen.

De makkelijkste manier om op de hoogte te blijven, is via inschrijving op de digitale nieuwsbrief via hetlandvanaalst@gmail.com of via de website <https://www.hetlandvanaalst.be/wordpress>. Ook via de facebookpagina “Geschiedkundige vereniging Het Land van Aalst” blijf je op de hoogte van de laatste nieuwtjes.

Vrijwillige bijdrage

Wil je Het Land van Aalst verder steunen? Stort je vrije bijdrage op rekeningnummer BE33 3930 3032 7646, met vermelding van je naam. Vanaf 20 euro ben je steunend lid. Zo help je mee aan een sterke, digitale toekomst voor ons tijdschrift!

De Vereniging wenst iedereen een voorspoedig 2026!

Het LAND van AALST

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Jaargang LXXVII • 2025 • Nummer 4 • oktober - november - december

Artikels

Stan Pannier

Atlantisch Aalst. De broers Carpentier in de trans-Atlantische slavenhandel, 1780-1795. **137**

Marc Van Der Haegen

Een Ninovierter bij de Potawatomi. Het verhaal van François Xavier De Coen, missionaris in Noord-Amerika. **154**

Van de redactie

Onze vereniging en ons tijdschrift in 2026 **175**

Afgiftekantoor Gent X
Erkenning P303215

Verantw. uitg.
Afzender

Reinoud Vermoesen
Dirk Van de Perre
Hoogstraat 23
9401 Ninove-Pollare